

נערה בתולה אנוסה, שרצתה היא או אביה שהאונס יקחנה לאשה, כופים אותו לשאתה לאשה, ואפילו היא מוכת שחין ומצורעת⁴⁵⁶.

שחין – יבם שהוא מוכה שחין, אין כופים על היבמה להינשא לו, אלא חולץ לה, ונוטלת כתובתה⁴⁵⁷.

מוכי שחין פטורים מהראיה⁴⁵⁸.

עדות רפואית – ראה ערך רופא

ענר

א. הגדרת המושג

עיוור הוא אדם שאינו רואה, בין אם הסיבה היא פגיעה בעינים, או שהסיבה היא פגיעה במסלולים העצביים של הראיה, או במרכז הראיה המוחי.

מקובל להבחין בין עיוורון מוחלט, שהוא מצב בו אין לאדם כלל תחושת אור,

מעיקר הדין נוהג דין צרעת גם בזמן הזה⁴⁴⁷, אלא שלא נהגו בזה כי אין לנו כהנים מיוחדים⁴⁴⁸.

מצורע לא יהא שליח ציבור קבוע⁴⁴⁹.

לא יקראו לתורה בפרשת תזריע-מצורע אדם שיש לו נגע הנזכר באותה עליה, כדי שלא לביישו⁴⁵⁰.

בזמן הזה אם יהיה תלמיד חכם מצורע, אין דוחים אותו לא מבית הכנסת ולא מבית המדרש⁴⁵¹.

מצורע מותר בתשמיש המיטה⁴⁵².

חז"ל אסרו לשאת אשה ממשפחת מצורעים⁴⁵³.

צרעת באשה נחשב כמום גדול, והוא עילה לבעל לגרשה⁴⁵⁴.

נשיא שנצטרע – מעבירים אותו מנשיאותו, ודינו כהדיוט ביחס לשגגת חטאת⁴⁵⁵.

וראה העמק שאלה שאילתא פח אות כה בגירסאות השונות. ואף לשיטות שמצורע אסור בתשמיש המיטה, מכל אשה מצורעת מותרת בתשמיש המיטה – ראה נידה לד ב. [453] יבמות סד ב; רמב"ם איסורי ביאה כא ל; טושו"ע אבהע"ז ב ז. [454] ב"י אבהע"ז סי' לט; ביאור הגר"א אבהע"ז סי' קיז סק"ט. [455] הוריות י א; רמב"ם שגגות טו ט. [456] כתובות לט א; רמב"ם נערה בתולה א ג; טושו"ע אבהע"ז קעז ג. [457] יבמות ד א; רמב"ם יבום וחליצה ב יד; טושו"ע אבהע"ז קסה ד. [458] ירושלמי חגיגה א א.

טומאת צרעת. [447] אמנם ראה תוס' ברכות ה ב ד"ה הא, שדין שילוח מחוץ לשלוש מחנות נהג רק בזמן שהיובל נוהג. [448] העמק שאלה, שאילתא פח אות א. ויתכן שלא נהגו בזה כי אין הכהנים בקיאים עוד בסימני הצרעת – ראה רמב"ם טומאת צרעת ט ב. [449] שו"ת בנין ציון ח"א סי' ה. [450] ס' חסידים סי' תרסח; שערי אפרים שער א סי' לד. [451] תשובות הגאונים, שערי תשובה סי' קעו. [452] תוספתא נגעים ח ז, מחלוקת; מו"ק ז ב, מחלוקת; כריתות ח ב; רמב"ם טומאת צרעת י ו, וראה בכס"מ שם.

על העין, ועיוור הוא מצב של חוסר ראייה, אף על פי שלא ניכר דבר באופן חיצוני⁸; סגורים⁹ – יש מי שכתב, שהוא שם נרדף לעיוורון¹⁰, יש מי שכתב, שהוא לשון כיסוי והטחה¹¹, ויש מי שכתב, שהוא עיוורון זמני¹²; כהות ראייה¹³, שמשמעו ירידה בחדות הראיה, ולא דווקא עיוורון מוחלט.

המושג עיוור מתורגם לארמית בשני שמות: עוריא¹⁴, וסמאי או סומא¹⁵. המושג האחרון התקבל על ידי חז"ל והפוסקים, ואפילו הרמב"ם, שכתב את חיבורו משנה תורה בעברית צחה, משתמש במושג זה.

באופן מושאל משמשים בחז"ל מספר מושגים לתיאור העיוור: מאור עינים¹⁶, מפתחא¹⁷, סגי נהור¹⁸. שימושים לשוניים אלו מביעים בעצם את המצב ההפוך, והם באים משום כבודו של העיוור מושגים אלו, ובעיקר "סגי נהור", הפכו לדוגמא בכל מקום שרוצים להימנע מהזכרת דבר

והוא איננו רואה ולא כלום, לבין עיוורון מעשי ('עיוורון חוקי'), שבו הפרעת הראיה היא כה חמורה עד שאין האדם יכול לבצע פעולות יום-יומיות. אכן נחלקו החוקרים בהגדרה המדויקת של "העיוורון החוקי", ויש שמנו 65 הגדרות שונות לעיוורון¹.

בהלכה מוגדר עיוור בדרך כלל כמי שסובל מעיוורון מוחלט, אך יש מצבים הלכתיים שגם מי שאינו רואה בעין אחת, או מי שראיתו כהה, הרי הוא מוגדר כעיוור².

במקרא מצינו מספר מושגים המתייחסים למצב של חוסר ראייה חלקי או מלא:

עיוור³ – יש מי שכתב, שמשמעו שניטלו העינים, ואין הם מצויים כלל⁴, ויש מי שכתב, שהעיוור כולל כל החולאים בעין, וחולשת הראיה⁵; עיוורון⁶, ועורת⁷ – יש מי שכתב, שעורת הוא מום שניכר

ואולי הכוונה לירוד = cataract. [12] אונקלוס תירגם 'שבריא', וראה גיטין סט א; יומא פח ב ברשי' ד"ה שברירי; פסחים קיב א ברשב"ם ד"ה שברירי. וכן משמע מפירושיהם של א"ע, רלב"ג ומושב זקנים עה"פ בראשית שם. והוא משמעו של המושג גם בעברית שבימינו. פרויס בתרגומו האנגלי של רוזנר, עמ' 269, הע' 139 כתב, ששורש המושג 'סגורים' הוא מלשון 'נור', שהוא אור, ומכאן השימוש בלשון סגי נהור. וראה רש"י ע"ז יב ב ד"ה איזודר, שתירגום סגורים הוא שברירי, והוא שם של שד, עיי"ש. [13] בראשית כו א; משנה נגעים ב ג; בכורות מד א. [14] אונקלוס בכל מקום. [15] יונתן וירושלמי. [16] חגיגה ה ב. [17] ירושלמי שבת א א; שקלים ב ה. [18] ברכות נו א; שם נח א; ירושלמי פאה ה ה; ירושלמי שקלים ה ד; ירושלמי כתובות א א; שם יא ג; בראשית

[1] ראה WHO epidemiol Vital Statis Rep 19:437, 1966 (רשימת ההגדרות בעמ' 506-8 במאמר הנ"ל). וראה להלן ברקע המדעי. [2] ראה להלן בפרטי דינים. וראה – א. שטינברג, תחומין, ג, תשמ"ב, עמ' 186 ואילך. [3] שמות ד יא; ויקרא כא יח; דברים כח כט ועוד. [4] רש"י בכורות מד א ד"ה עיור. ולכאורה קשה על כך מפסוק מפורש בישעיה מג ח – הוציא עם עור ועינים יש, אלא ששם עיוור בא בהשאלה, ועדיין צ"ע. [5] אברבנאל ויקרא כא יז. [6] דברים כח כח; זכריה יב ד. [7] ויקרא כב כב. וראה רש"י, א"ע, ומלבי"ם שם. [8] העמק דבר, דברים טו כא. [9] בראשית יט יא; מל"ב ו יח. [10] רש"י בראשית שם. [11] מדרש שוחר טוב, הובא בתו"ש בראשית פי"ט אות סב. ובתרגום יונתן כתב 'חוודרויא', וביאר בערוך ע' חוור שהוא קטארטא בלע"ז,

רע ומשתמשים בלשון מושאלת הפוכה.

מי שמסוגל לראות נקרא פיקח¹⁹. אמנם, יש מי שכתב, שלשון "פיקח" אינה נאמרת בשום פנים כי אם על עניין פקידות רעיון, ולא על חידוש חוש הראיה²⁰. כמו כן לעתים משמש המושג פיקח למי ששומע²¹; המסוגל לראות נקרא גם פיתח, ולפיכך ריפוי של העיוור הוא פתיחתו²².

המושג עיוור משמש באופן מושאל למי שאינו מבין דבר, היינו שאינו רואה בעיני שכלו את הדברים לאשורם²³. ובאופן דומה משמש המושג ראה במוֹבן של התבוננות והבנה שכלית²⁴.

ב. רקע היסטורי

בעולם העתיק – העיוורון היה מום שכיח מאד²⁵. דבר זה ניתן להסיק גם מהעובדה שבכל מקום בתנ"ך שנמנו מומי אדם, מוזכר העיוורון ראשון²⁶.

בעולם העתיק היה מעמדו של העיוור בשפל המדרגה. הוא היה נתון לביזיון ולהריגה. תינוק שנולד עיוור – אם הכירו מיד בעובדה זו, לא קיימוהו; ואם לא הכירו מיד בעובדה זו, הוא גדל להיות מחזר על הפתחים ומקבץ נדבות. ואמנם בעולם העתיק מילאו עיוורים את הערים ואת בתי המקדש כקבצנים²⁷. רוב העיוורים לא הגיעו להישגים כלשהם, נחשבו כחסרי תועלת לאנושות, ולא פעם גוועו ברעב ומתו עקב הזנחה. בכל מקום בעולם העתיק התייחסו לעיוורון כאסון גדול מאד, ולרוב ייחסו מצב זה לעונש.

למרות כל זאת מצינו בכל שנות ההיסטוריה האנושית אישים עיוורים שהגיעו להישגים אינטלקטואליים מרשימים למרות עיוורונם. לדוגמא: הומרוס, מילטון, ברייל, הלן קלר. גם בין היוונים והרומאים, שהעיוורון היה נפוץ ביניהם, היו משוררים ופילוסופים עיוורים, והמיתולוגיה היוונית היתה מלאה בנביאים עיוורים²⁸.

רבה ל' י; ויקרא רבה לד יג. [19] בראשית כא יט; שמות ד יא (וראה בא"ע שם); שם כג ח; ישעיה לה ה. [20] ראה במו"נ ח"א פ"ב. [21] ראה ב"ב קכח א. [22] ב"ב שם. [23] ראה – ישעיה מב יט; שם מג ח. והוא גם דרשת חז"ל על 'לפני עור לא תתן מכשל' – ראה להלן הע' 125 ואילך. [24] ולבי ראה הרבה חכמה ודעת – קהלת א טז; ראיתי חכמה – קהלת ט יג. וראה דעת מקרא, קהלת ב ג, הע' 26. [25] ראה – Lowenfeld B: *The Changing Status of the Blind*, 1975, pp. 18-20. [26] ראה – ויקרא כא יח; שם כב כב; ירמיה לא ז; מלאכי א ח. ומה שבדברים טו כא מוזכר העיוור לאחר הפיסח – שם מדובר בבעלי חיים, ויתכן שבהם

המום הזה היה שכיח פחות. אמנם ראה בהעמק דבר, דברים טו כא, שהסיבה להקדמת עיוורון באדם הוא מפני חשיבות הראיה, בעוד שבבהמה חשובה יותר יכולת ההליכה. גם העובדה שבתפילות יקום פורקן שבמוסף בשבת (תפילה שנתחברה בבבל, אחרי חתימת התלמוד, ומוזכרת במדכני פ"ק דשבת, ובבעל המאור על המשנה בעירובין נט א) מנוסחת בקשה ל'בריות גופא' באופן כללי, ו'לנהורא מעליא' כפרט בריאותי יחיד, מלמדת על שכיחותו וחומרתו של מום זה – ראה א. שטינברג, תחומין, ג, תשמ"ב, עמ' 186 ואילך. [27] ראה – Lowenfeld B, p. 17. [28] ראה Lowenfeld B: *The Changing Status of the Blind*, 1975. וראה להלן בחלק ד, על עיוורים גדולים בין חכמי

לעיוורים ללא נכויות נוספות; מוסד 'קרן אור', המטפל בילדים עיוורים שהם גם מפגרים; מרכז לשיקום לקויי ראייה לילדים ונוער; מכון לאיבחון ושיקום כבדי ראייה; החזקת מפעלים מוגנים לעיוורים, והשתתפות בשכר עיוורים; החזרי מיסים עבור ציוד ביתי ומיכשור לעיוורים; קבלת כלב הנחיה; ספריה לעיוורים בכתב ברייל, וספריה מוקלטת.

משקפים – הסובל מירידה בחדות הראיה יכול להיעזר במשקפים לתיקון ראייתו. הסינים השתמשו במשקפים כבר במאה ה-10 למניינם, והתייר המפורסם מרקו פולו מעיד על מנהגם זה בשנת 1270. דה-ספינו³² מפלורנס שבאיטליה הכניס לראשונה את השימוש במשקפים באירופה, בשנת 1300³³.

בתחילה ידעו להשתמש רק בעדשות קמורות לתיקון הראיה מקרוב. רק בתחילת המאה ה-17 למניינם הוכנסו לשימוש עדשות קעורות לתיקון ראייתם של קצרי ראייה. משקפים בי-פוקליות לשימוש משולב של קריאה מקרוב וראיה מרחוק הוכנסו לראשונה על ידי בנימין פרנקלין בשנת 1784. עדשות מגע ראשונות יוצרו על ידי פיק בשנת 1887³⁴.

במקורותינו מוזכרים שני מונחים, שמהווים מעין משקפים: עששית, שבדרך כלל הכוונה למנורה או פנס³⁵, או גוש של

בימי הביניים – רק בתקופת ימי הביניים השתנה היחס בעולם לעיוור, והחלו להקים מסגרות מתאימות לטיפול בו. אמנם כבר במאה ה-5 למניינם הוקם מוסד ראשון עבור עיוורים ליד צור, ויותר מאוחר ייסד הבישוף למאנס בצרפת בית מקלט דומה. המוסד המפורסם ביותר לעיוורים²⁹ היה זה שנוסד בפריס על ידי לואי ה-9 בשנת 1254. בשנת 1784 נוסד בצרפת בית הספר הראשון לעיוורים³⁰. כתב ברייל המיוחד לעיוורים הומצא בשנת 1829 על ידי לואיס ברייל³¹, שהתעוור בעצמו בגיל צעיר עקב חבלה בעיניו. דבר זה היווה פריצת דרך בחינוכם והשכלתם של העיוורים.

בישראל קיימת יחידת שירות מיוחדת לעיוור במסגרת משרד העבודה והרווחה, והיא ממונה על שירותים והטבות לעיוורים. שירותים מיוחדים לעיוורים כוללים את הדברים הבאים: איבחון ויעוץ להורים; מתן שירותי הדרכה מיוחדים בטיפול עצמי, בהתמצאות, בניידות, בלימוד כתב ברייל, בהדרכה תעסוקתית; שירותי ייעוץ ומתן מלגות לסטודנטים עיוורים באוניברסיטאות; השמה בעבודה, ועזרה במציאת מקום עבודה נאות; עזרה תומכת לזוגות עיוורים; מתן דמי ליווי לעיוורים; קבוצות טיפוליות במסגרות של מרכזים להתפתחות הילד; החזקת ילדים עיוורים בבתי חינוך; מוסד 'בית חינוך עיוורים' בירושלים, שנוסד בשנת 1902, ומיועד

א. [34] הנתונים הללו לקוחות מאנציקלופדיה בריטניקה, ע' Eye-glasses. [35] כגון שבת כג א, וכן מתרגם רש"י במקומות שונים, כגון ברכות כה ב; שבת שם; שבת מד א; ר"ה כד א.

ישראל. [29] המוסד נקרא Quinze Vingts. [30] בית הספר נוסד על ידי Valentine Hous. [31] Louis Braille. [32] Allesandro di Spino. [33] ראה תפא"י כלים פ"ל בועז אור

מתכת³⁶, אך יתכן ששימש גם כזכוכית לראיה³⁷; אספקלריא, שבדרך כלל מקובל לפרש שהכוונה למראה³⁸, אך יש שפירשו שהכוונה למשקפים³⁹.

ג. רקע מדעי

הגדרת עיוורון – הגדרה מקובלת לעיוורון מעשי ('חוקי') היא – חדות ראייה מרכזית שאינה עולה על 20/200 בעין הטובה ביותר, ולאחר תיקון מירבי, או אם חדות הראיה טובה יותר מ-20/200, אך מוגבלת בשדה הראיה, כך שזווית הראיה הגדולה ביותר לא עולה על 20 מעלות. בישראל מוגדר העיוורון כמצב של היעדר ראייה מוחלט, או ירידה בחדות הראיה מתחת ל-3/60 בעין הטובה ביותר (מקביל ליכולת ספירת אצבעות ממרחק של 3 מטרים), או צמצום שדה הראיה לפחות מ-20 מעלות.

שיעור העיוורים – בשלהי המאה ה-20 היו בעולם כ-38 מיליון עיוורים, ועוד כ-110 מיליון כבדי ראייה⁴⁰. כ-80% מהם נמצאים בארצות מתפתחות, ומתוכם כשני-שלישים ניתנים למניעה.

בישראל פורסמו סקרים שונים על שכיחות העיוורון, אך המחקרים לא היו

אחידים בהגדרת המצב. בשנת 1931, מתוך מיליון תושבים (יהודים וערבים) היו 19,076 עיוורים בעין אחת, ו-8,172 עיוורים בשתי עינים⁴¹. הסיבה לעיוורון היתה דלקות עינים חריפות, ובעיקר טרכומה, בכ-75% מהמקרים, ורובם התעוורו מתחת לגיל 10 שנים; בשנת 1961 היה סך כל העיוורים בישראל 5,285, לפי ההגדרה של חדות ראייה פחות מ-3/60, אשר היווה שכיחות של 42,250/100,000; בסוף שנת 2000 היו רשומים במדינת ישראל 18,509 עיוורים, המהווים כ-2.9 פרומיל מכלל אוכלוסיית ישראל⁴³.

סיבות לעיוורון – מבחינה רפואית מתחלקות הסיבות לעיוורון לכמה קבוצות.

בארצות מתפתחות הסיבות השכיחות הן: זיהומים – הידועה בגורמים הזיהומיים לעיוורון היא גרענת⁴⁴, שמהווה סיבת עיוורון בכשני מיליון אנשים. חיידק זה הוא אנדמי באפריקה הצפונית, מזרח אגן הים-התיכון, וחלקים מאסיה, אפריקה ואמריקה הלטינית. גורם זיהומי שכיח אחר לעיוורון הוא מחלה טפילית⁴⁵, שהיא מחלה שכיחה במיוחד באפריקה המערבית, ופוגעת בעיקר בגברים

המשקפים. וראה עוד בספרו של פרויס, עמ' 69, ועמ' 279. [40] Bull Thylefors B, et al, 1995, World Health Organ 73:115. [41] י. פגי, הרופא העברי, שנה כה, חוב' ב, עמ' 73 ואילך, 1952. הגדרת העיוורון לא מצויינת. [42] WHO, Epidemiol Vital Statis Rep 1966, 19:437. [43] ר. אבישר ואח', הרפואה קמב:94, 2003. [44] trachoma. [45] Oncho-cercosis.

[36] כגון שבת קנר ב; עירובין פו א; יומא לד ב; סנהדרין קח ב. ובמקומות אלו תירגם רש"י משי"ש, שפירושו גושים. [37] ראה רש"י תהלים ו ח; שם לא י. [38] כגון יבמות מט א. [39] ראה פיהמ"ש לרמב"ם כלים ל ב; תויו"ט שם. וראה בשו"ת יביע אומר ח"א חאו"ח סי' ז אות ג. אך ראה בתפא"י כלים, פ"ל, בועו אות א, שלא יתכן לפרש כן, כי בימי חז"ל, ואפילו בימי הרמב"ם, טרם הומצאו

בהשכלה גבוהה לא נופל באופן יחסי מזה שבאוכלוסיה בעלת ראייה תקינה⁵³.

הטיפול בעיוור כולל חינוכו בגיל הצעיר בבתי חינוך לעיוורים, המאפשרים הקניית הרגלים לעצמאות, וכן מוסדות להוראת מקצועות; לימוד קריאה וכתובה בכתב ברייל, המבוסס על סידור ומיקום שונים של שש נקודות בולטות, כאשר צורות סידור שונות של נקודות אלו מאפשרות להרכיב את כל אותיות הא"ב ואת כל המספרים; ספריות מיוחדות לעיוורים, המכילות ספרים הכתובים בכתב ברייל, וכן רשמקולים המכילים הקלטות של ספרים. יש מהעיוורים הנעזרים בכלבי-הנחיה, שאומנו במיוחד למטרה זו.

ד. העיוור במקרא ובחז"ל

העיוורים במקרא — מצינו מספר אישים שסבלו מעיוורון, או מירידה משמעותית בחדות הראיה:

יצחק⁵⁴ — הסיבה לכהות ראייתו לפי הפשט בתורה היא זקנה⁵⁵. אכן לפי חז"ל היו גורמים אחרים לכך⁵⁶; יעקב⁵⁷ — עיוורון מזקנה; בלעם⁵⁸ — והוא היה עיוור בעין אחת⁵⁹; שמשון⁶⁰ — נתעורר

מבוגרים; בעיות תזונתיות — הידוע הוא חוסר בויטמין A, אשר גורם ליובש הקרנית⁴⁶, והוא מהווה סיבה מרכזית לעיוורון של ילדים קטנים; וירוד⁴⁷.

בארצות מפותחות הסיבות לעיוורון הן מחלות של הרשתית, כולל מחלת הרשתית של פגים⁴⁸, ומחלות ניווניות של הרשתית; ברקית, היינו לחץ תוך-עיני מוגבר⁴⁹; מחלות עצב הראיה; מחלות קרנית; גידולים תוך-עיניים; דלקת הדמית⁵⁰; ועיוורון מלידה.

הקבוצה הגדולה ביותר לעיוורון היא זו שסיבתה בלתי-ידועה, והיא כוללת כ-50% ממקרי העיוורון בארצות מפותחות, וכ-75% מהמקרים בארצות מתפתחות.

הגורמים העיקריים לעיוורון בישראל, בשלהי המאה ה-20, היו: ניוון הכתם הצהוב הקשור לגיל, ברקית, סוכרת, וקוצר ראייה גבוה, ניוון עצב הראיה, וירוד⁵¹.

תיפקוד שכלי — בשנים האחרונות הוכח, שמצבו השכלי של העיוור הוא בעיקרו תקין, בתנאי שבוחנים את מנת המשכל במבחנים מותאמים לעיוור⁵². כמו כן הוכח, שמספר העיוורים הממשיכים

רבנו בחיי בראשית כו א, ובהרחבה בתו"ש בראשית פכ"ז אות' ג-יב. [57] בראשית מח י. [58] במדבר כד ג. [59] סנהדרין קה א; נידה לא א. וראה במפרשי התורה שם, שאין למונח 'שתם העין' אח במקרא, ולפיכך יש שפירשו מלשון 'סתום', ויש שפירשו מלשון 'פתוח', ומכל מקום יש ראייה שבלעם ראה רק בעין אחת — ראה פירשי עה"פ, ורשי סנהדרין שם. וראה גם רשי ע"ז סט א ד"ה ותיגוב. [60] שופטים טז יב. וראה סוטה ט ב.

[46] xerophthalmia. [47] cataract. [48] retinopathy of prematurity = ROP. [49] glaucoma. [50] uveitis. [51] ר. אבישר ואח', הרפואה קמב:94, 2003. [52] Rapin I, In: Katzman R (ed), *Congenital and Acquired Cognitive Disorders*, 1979, p. 229. [53] Douvalder. [54] בראשית כו א. [55] ראה ע' זקן 1964. [56] ראה מגילה כח א. וראה הע' 213 ואילך.

חכמי ישראל לאחר חתימת התלמוד —
מצינו מספר אישים שהיו עיוורים:

רב יהודאי גאון, ראש ישיבת סורא, בעל הלכות פסוקות, מוזכר באגרת רב שרירא גאון. חי בשנים ד"א תקפ-ד"א תרסה (820-905); חפץ בן יצליח, מאחרוני הגאונים. חי המחצית השניה של המאה ה-10 למניינם; רבי יצחק סגי נהור, נכדו של הראב"ד, חי בסוף המאה הי"ב למניינם; רבי אליעזר ב"ר יואל הלוי (הראב"ה), בעת זקנתו⁷⁵, חי בשנים ד"א תתק-ד"א תתקפה (1140-1225); רבנו שמחה ב"ר שמואל משפירא, רבו של רבי יצחק אור זרוע⁷⁶, חי בשלהי המאה הי"ב למניינם. כמו כן מוזכרים דיינים מובהקים ומפורסמים שהתעוורו לעת זקנתם⁷⁷.

סיבות לעיוורון — מצינו במקרא ובחז"ל סיבות רבות לעיוורון:

רצון הקב"ה, ועונש משמים באופן כללי⁷⁸; עונש על עבירות מוגדרות —

על ידי הפלשתים; עלי הכהן⁶¹ — עיוורון מזקנה; אחיה השילוני⁶² — עיוורון מזקנה; המלך צדקיה⁶³ — נתעוור על ידי הבבלים. בירושלים בעת שלטון היבוסים היו עיוורים⁶⁴. לעומת אלו, בשעה שנולד יצחק נתפקחו העיוורים⁶⁵, ובזמן מתן תורה נרפאו כל העיוורים, ולא היו אז סומים בבני ישראל⁶⁶.

העיוורים בתלמוד — מצינו מספר אישים שהיו עיוורים:

נחום איש גמזו⁶⁷ — נתעוור כעונש על אי מתן צדקה לעני בזמן; רבי דוסא בן הרכינס⁶⁸ — כנראה עיוורון מזקנה⁶⁹; רב יוסף ורב ששת⁷⁰ — על סיבת עיוורונם יש מי שכתבו, שהם לא יכלו להרגיל עצמם בהתנהגות של פרישות שלא להסתכל לצדדים, ולכן סימו את עיניהם⁷¹; בבא בן בוטא⁷² — הורדוס סימא את עיניו; רב יהודה⁷³ — עיוורון מזקנה. כמו כן מוזכרים עיוורים אחדים שהיו בשכנותם של חז"ל, או שסידרו לפניהם משניות, אך שמם לא מוזכר בפירוש⁷⁴.

סוף מס' מנחות; רש"י בס' האורה עמ' 5; רמב"ן ור"ן קידושין לא ב. [72] ב"ב ד א. [73] גיטין יט ב, וברש"י ד"ה רב יהודה. [74] ראה — ביצה טו ב; חגיגה ה ב; יבמות קכא א; גיטין סח ב; קידושין סו א; סנהדרין לד ב; ירושלמי סוף פאה; ירושלמי שקלים ה ד. [75] ראה שו"ת או"ז ח"א סי' תשנז. [76] ראה שו"ת או"ז ח"א סי' תשסד. [77] ראה להלן הע' 365 ואילך. [78] שמות ד יא — מי שם פה לאדם וגו', או עור הלא אנכי ה'; דברים כח כח — יכבה ה' וגו' ובעורון; סוטה לו א — הצירעה סימאה עיניהם של אנשי כנען; תנא דבי אליהו זוטא, ג — אין עיניהם של בני אדם כהות בחצי ימיהן אלא מתוך דרכיהם. גם בעלי חיים מתעוורים

[61] שמו"א ג ב. [62] מל"א יד ד. [63] מל"ב כה ז; ירמיה נב יא. [64] שמו"ב ה ו. אכן לפי המפרשים שם, אין הכוונה לעיוורים ממש, וכן משמע מפרקי דר"א פל"ו. [65] תנחומא וירא לו. [66] מכילתא שמות כ טו; ויקרא רבה יח ד; במדבר רבה ז א. וראה במדבר רבה יח יח, שמי שסומא שטבל בבארה של מרים נתרפא. [67] תענית כא א. [68] יבמות טו א. [69] "עיניו קמו", ופירש"י שם ד"ה קמו, עמדו מלראות. אמנם יש מי שפירש שהכוונה לצניחת העפעפים=ptosis — ראה פ.א. אברהם, הרפואה פח:333, 1975. [70] ב"ק פז א. [71] תשובות הגאונים, שערי תשובה סי' קעח. וראה עוד סיבות לעיוורונם בסדר הדורות ח"ב ע' רב יוסף; רגמ"ה,

לקיחת שוחד⁷⁹, התחזות כעיוור⁸⁰, התרשלות בהאכלת עניים⁸¹, התנהגות בלתי הולמת בשעת תשמיש המיטה⁸², וריבוי תשמיש⁸³; חינוך קלוקל⁸⁴; עונש בידי אדם — בעולם הנכרי הקדמון היה נוהג מקובל להעניש עבריינים ואויבים על ידי עקירת עיניהם⁸⁵. אכן בדיני ישראל אין דבר זה מקובל כלל וכלל, ואף שכתבה התורה 'עין תחת עין'⁸⁶, כבר האריכו חז"ל⁸⁷, והאריכו חכמי ישראל בכל הדורות⁸⁸ להוכיח, שאין הכוונה לעקירת העין ממש, אלא לחייב את המזיק בתשלום ממוני. גישה זו היא בניגוד לעמדתם של הצדוקים והבייתוסים, שפירשו את פסוקי התורה כפשוטם⁸⁹; חבלה ישירה בעין⁹⁰; סיבות תזונתיות —

שונים — ויקרא רבה ח א; שם לא ד; במדבר רבה ז א. כמו כן יש לעיין את דיני עבד היוצא לחפשי אם אדונו הכהו על עינו וסימאה — קידושין כד ב; רמב"ם עבדים ה ד. [91] עירובין ה ח. [92] עירובין יז ב. [93] פסחים מב א. [94] פסחים קיא ב. [95] נדרים נד ב. וראה עוד בספרו של פרויס, בתרגומו האנגלי של רוזנר, עמ' 271. [96] כחול העין מארמי — נידה נה ב. מאידך מציינו בחז"ל רשימת מאכלים המחזקים את הראיה — אספרגוס (ברכות נא א), תרדין (עירובין כט א), פת נקיה בשר ושמן ויין ישן (פסחים מב ב), דבש (יומא פג א), מיני פירא (סנהדרין יז ב); תאנים (קהלת רבה ה יא). וראה בחולין מט א, שתרופה העשויה מריאות אווז מועילה למאור העינים. [97] שבת קח ב. [98] פסחים קיא ב. [99] נדרים פא א — עירוביתא דרישא. [100] גיטין סט א. [101] trachoma. [102] ראה ב.ל. גורדון, הרופא העברי, תרצ"ח, עמ' 77 ואילך. [103] שבת קנב א; תנחומא מקץ ז. וראה לעיל הע' 55 ואילך. ולעומת אלו מציינת התורה שעיני משה לא כהו למרות וקנתו — דברים לד ז. וראה בע' זקן הע' 110 ואילך. [104] מגילה כח א.

ברצון ה' — ראה זכריה יב ד. [79] שמות כג ח; דברים טו יט. וראה מכילתא שמות שם. וראה מהרש"א כתובות קה א, שהכוונה גם לסמיות הדעת מבחינה רוחנית, וגם לכהות הראיה מבחינה פיסיית. [80] משנה פאה ח ט; תוספתא פאה ד יד; אבודר"ג ג א. וראה בתפא"י על המשנה פאה שם, שאף מי שעושה עצמו עיוור בעין אחת — נענש. [81] תענית כא א. וראה בח' מהרש"א, ובהגה' היעב"ץ שם. [82] נדרים כ א; טשו"ע או"ח רמ ד. [83] רמב"ם דעות ד יט; טשו"ע או"ח רמ יד. [84] כל המעמיד בן רשע או תלמיד רשע, גורם לו שיכהו עיניו מלראות בחייו — תנחומא, תצא, ד. [85] שמשון — שופטים טו יב; צדקיה — מל"ב כה ז; ירמיה נב יא. וכן רצה נחש העמוני להעניש את בני יבש גלעד — יב ב; בבא בן בוטא — ב"ב ד א. [86] שמות כא כג-כד; ויקרא כד יט-כ. [87] ב"ק פד א. [88] ראה — תו"ש מילואים לכה ז, אות יא; שם שמות פכ"א אות' תלו-תמט; ק. כהנא, המעין, ד, תשב"ד, עמ' 12 ואילך; צימלס, עמ' 46, והע' 71; אנציקלופדיה תלמודית כרך יב, ע' חובל, עמ' תרצג. [89] מגילת תענית פ"ד, הובא בתו"ש שמות פכ"א אות תמוח. [90] ראה תיאורים

של רשע — אסור, אבל ראייה בעלמא — שברירי¹¹⁷.

ההסבר המדעי להרבה מהגורמים שנימנו על ידי חז"ל לא ידוע, אך יש לציין שגם כיום ידוע על גורמים תזונתיים ורעילים שיש להם השפעה על חדות הראיה.

תכונות של עיוור — חז"ל ציינו מספר תכונות שהעיוור נחון בהם בכשרון יתר, אולי כפיצוי על נכותו הראייתית:

תינוק סומא מכיר את אמו בריח ובטעם¹¹⁸; העיוור מכיר את אשתו על פי קולה¹¹⁹; לעיוור יש זכרון טוב¹²⁰; לעיוור יש חוש שמיעה מפותח ומחודד¹²¹.

יחס אל העיוור — אין צער גדול ואין יסורים גדולים וקשים כעיוורון העינים¹²². לפיכך, יחסה של היהדות לעיוור היה מאז ומעולם יחס של רחמים, חסד ועזרה. זאת בניגוד גמור ליחס התרבויות העתיקות

של רשע — אסור, אבל ראייה בעלמא — מותר¹⁰⁵, המסתכל בקשת, בנשיא ובכהנים¹⁰⁶. בעניין הקשת, האיסור הוא דווקא הבטה והסתכלות מדוקדקת וממושכת, אבל ראייה חולפת מותרת, ולכן מסתכלים על הקשת ומברכים¹⁰⁷, ובעניין איסור ההסתכלות בכהנים בעת ברכת כהנים, היינו דווקא בזמן שבית המקדש היה קיים, שאמרו את השם המפורש¹⁰⁸, אבל בזמנו איסור ההסתכלות בכהנים הוא רק משום היסח הדעת¹⁰⁹, ויש מי שכתב, שאפילו ראייה קצת לא נהגו בה בזמן הזה זכר למקדש¹¹⁰. ומאידך, יש הסתכלות שדווקא מחזקת את הראיה, והיא הסתכלות על נרות שבת בשעת הקידוש¹¹¹; בכי¹¹²; פסיעה גסה¹¹³, והיינו פסיעה שהיא יותר מאמה¹¹⁴, ומעניינת הקביעה המדעית, שהגדלת המהירות הזוויתית בין המשקיף לבין העצם הנשקף, גורמת לירידה בחדות הראיה, ויתכן שזהו ההסבר למאמר חז"ל; פגיעה במרכז המוחי של הראיה¹¹⁵, והיינו עיוורון קורטיקלי¹¹⁶; שד של עיוורון הנקרא

ב"ק ט ט. [116] cortical blindness. [117] פסחים ק"ב א; גיטין ט"א. וראה שם, דרכי מניעה בפני שד זה, ושיש שברירי של יום ושברירי של לילה. [118] כתובות ס"א. וראה בדרכ"ט סי' צח סק"ז, שבדין תערובת איסור מין בשאינו מינו, מועילה גם טעימת גוי עיוור. [119] גיטין כ"ג א. [120] תיאור על עיוורים שהיו מסדרי המשניות והברייתות לפני האמוראים — ראה לעיל הע' 74. [121] קידושין לא ב — רב יוסף הכיר את צעדי אמו; ברכות נח א — רב ששת הבחין בתכונה סביב הופעת המלך. וראה ביצה יד א. מאידך קובעת הגמרא, שסומים אוכלים ואינם שבעים, כי אין הם רואים את מאכלם — יומא ד' ב; בראשית רבה סה ט. וראה תו"ש בראשית פכ"ז אות כו; שם שמות פט"ז אות סב. [122] מדרש

[105] מג"א סוסי' רכו. [106] חגיגה טז א. [107] אבודרהם, ברכות השבח וההודאה, בשם הרא"ש. [108] חגיגה, שם. [109] תוס' חגיגה שם ד"ה בכהנים. [110] מ"ב סי' קכח סקפ"ט. וראה עוד — א. שטינברג, תחומין, ג, תשמ"ב, עמ' 186 ואילך, הע' 77. [111] שבת ק"ג ב, ושם קנא ב. וראה רמ"א או"ח רע"א י, ומ"ב שם סקמ"ח. [112] שבת קנא ב. [113] שבת ק"ג ב; פסחים ק"ג א; כתובות ק"א א. [114] רש"י שבת שם. וראה מג"א סי' שא סק"ב. אמנם הרמב"ם דעות ה"ח מביא איסור פסיעה גסה רק ביחס לתלמיד חכם, והטעם שלא ינהג כמנהג המשוגעים, וכבר העיר הלח"מ שלא הביא הרמב"ם את טעם הגמרא שפסיעה גסה נוטלת ממאור עיניו של האדם, ויתכן שכרופא לא סבר הרמב"ם שטעם הגמרא מובן. [115] תוספתא

לעיוור¹²³. ואמנם יש מי שציין זאת, שככל שהתרבות המערבית נוגעת בדבר, היסוד לרחמים והטיפול ההגנתי לעיוור, בניגוד ליחס אליו בתרבויות מקבילות אחרות, הונח על ידי העברים, וזה מצא את ביטויו בספרות היהודית הקדומה – בתנ"ך ובתלמוד¹²⁴:

התורה ציוותה 'ולפני עור לא תתן מכשל'¹²⁵, וברור שפשוטו של מקרא משמעו לאסור הכשלה פיסית של עיוור פסי. אמנם חז"ל¹²⁶ הוציאו את המקרא מידי פשוטו, ודרשו שהכוונה לאסור מתן עצה לא הוגנת למי שעיוור באותו דבר מבחינה רוחנית, ובעקבות זאת הפך המושג 'לפני עיוור' למושג הלכתי המסמל הכשלה רוחנית, וסיוע בדבר עבירה¹²⁷. יתר על כן, התלמוד מציין, שהצדוקים הם הדורשים פסוק זה כפשוטו¹²⁸. אכן נחלקו הפוסקים והמפרשים אם אמנם יצא מקרא זה לגמרי מפשוטו, או שהוא כולל גם את הפשט וגם את הדרש¹²⁹; וכן ציוותה התורה 'ארור משגה עור בדרך'¹³⁰, ופסוק זה לכל הדעות משמעו כפשוטו¹³¹; איוב

ברצותו לתת דוגמא להתנהגות הולמת אמר – 'עינים הייתי לעור'¹³²; אפילו אשמדאי ריחם על העיוור, והחזירו לדרכו¹³³; היו אנשים מיוחדים שהדריכו את העיוור בדרכו, והם נקראו "מושכים"¹³⁴; חז"ל אסרו להשליך אבנים בצידי הדרכים, מכיוון שדרך הרואים להלך באמצע הרחוב, ודרך העיוורים ללכת בצדדים, ויש חשש שהם יכשלו באבנים¹³⁵; מחז"ל היו שמחלו על כבודם, והלכו לבקר עיוור¹³⁶; בית הלל התירו לשיר 'כלה נאה וחסודה' אפילו על כלה עיוורת¹³⁷; כדי למנוע חרפה מהעיוור, קראו לו חז"ל בכינויים הפוכים, כגון סגי נהור, מאור עינים וכיו"ב¹³⁸; אין לקרוא לעיוור לעלות לתורה בפרשה המדברת על עיוורון¹³⁹; חז"ל קבעו שעיוור חשוב כמת¹⁴⁰, במטרה לעורר עליו רחמים ולהתפלל עליו¹⁴¹; ההלכה מתייחסת לעיוור ככר-דעת וכאישיות שלימה – הוא בריא לכל דבר¹⁴², ודבר זה הוא פשוט, אין צריך ביאור¹⁴³.

מקל של עיוורים – העיוורים

במקורות בהע' 129 לעיל. [132] איוב כט טו. [133] גיטין סח ב. [134] יבמות קכא א. [135] תוספתא ב"ק ב י. [136] חגיגה ה ב. וראה ירושלמי סוף פאה. [137] כתובות יז א. [138] ראה לעיל הע' 16 ואילך. [139] ערוה"ש או"ח קלח ד. [140] נדרים סד ב. [141] תוס' שם ד"ה ארבעה. [142] רמב"ם זכיה ומתנה ח א. וראה לעיל בחלק המדעי, שאמנם הוכח שמנת המשכל של העיוור היא תקינה. [143] כס"מ שם. אמנם בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' לח כתב, שסומא פטור מן המצוות, דמאחר שחסר לו אחד מן החושים החשובים רוחניים, החשיבוהו ללא אדם. אכן דבריו צ"ע, שלא משמע כן מכל המקורות דלעיל, וכבר העיר על כך בשו"ת דבר

שוחר טוב סי' קמו. [123] ראה לעיל בחלק ההיסטורי. [124] Lowenfeld B, *The Changing Status of the Blind*, 1975, p. 31. [125] ויקרא יט יד. [126] תו"כ ויקרא שם. [127] ראה ע"ז ו ב, וראה בשד"ח מערכת וא"ו כלל כו, באריכות רבה בל"ה סעיפים. [128] נידה נו א. וראה רש"י חולין ג א ד"ה ואפילו. [129] ראה משל"מ מלוה ולוה ד ו; הרא"ם ויקרא יט יד; קרבן אהרן על תו"כ קדושים פרשתא ב פיס' יד; הגר"י פערלא על סה"מ לרס"ג ח"ג ל"ת נג; שו"ת פני יהושע חח"מ סי' ט; משכיל לדוד, פר' קדושים; משך חכמה ויקרא יט יד; מנ"ח מ' רלב סק"ד; תו"ת ויקרא פי"ט אות פ. [130] דברים כז יח. [131] ראה

הכריעו רוב ככל הפוסקים¹⁴⁶ כדעת חכמים, שהעיוור חייב באופן עקרוני בכל המצוות, למעט קבוצות של מצוות שיבוארו להלן בפרטי הדינים, שבהם פטור העיוור בגלל גזירת הכתוב, או בגלל מגבלותיו הפיסיים. אכן יש שפסקו, שהעיוור פטור באופן עקרוני מכל המצוות¹⁴⁷. ולשיטה זו – יש שכתבו, שהעיוור פטור דווקא ממצוות עשה שהזמן גרמן, אבל חייב במצוות עשה שלא הזמן גרמן¹⁴⁸; יש שכתבו, שהפטור הוא רק ממצוות עשה, אבל במצוות לא תעשה חייב העיוור ככל אדם¹⁴⁹; יש שכתבו, שלשיטה זו העיוור פטור גם

השתמשו במקל, כדי לסייע לעצמם בהליכה¹⁴⁴.

ה. פרטי דינים

כללים ועקרונות

חייב במצוות – מחלוקת תנאים היא, אם העיוור חייב באופן עקרוני במצוות אם לא¹⁴⁵. אכן, גם לשיטה הסבורה שהעיוור פטור ממצוות, הדבר נובע מגזירת הכתוב, לדעתו, ולא מפני שהעיוור נחשב כחסר דעת, ובכך שונה יסוד הפטור שלו, לשיטה זו, מזה של החרש, השוטה והקטן. להלכה

זאת כבר ציינו האחרונים, שיש עוד ראשונים שנקטו בשיטת רבנו ירוחם (ראה יד דוד לפסחים קטז ב, שכן דעת האגודה בפ' החובל, המרדכי בפ"ב דמגילה סי' תשצח, וס' המכריע סי' עח; ובשו"ת דבר שמואל סי' יב, שכן דעת שו"ת בנימין זאב. וראה עוד בישועות יעקב או"ח סי' נג אות ט; שד"ח מערכת הסמ"ך כלל סו; שם דברי חכמים סי' ט). ובפרמ"ג פתיחה כוללת לאו"ח סוף ח"ג כתב בפשיטות שיש לחוש לדעת רבי יהודה, אף שלא הביא דעת הראשונים הנ"ל (וכתב הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חאבהע"ז סי' לה סק"א, שגם הפרמ"ג ידע שהלכה כרבנן ולא כר"י, רק סובר שבעניין איסור אשת איש שחמור מאד יתכן שצריכים להחמיר ולחשוש גם לדעת החולקים, עיי"ש). וראה עוד בשו"ת הריטב"א סי' צו. [148] מלוא הרועים, ע' סומא אות יב, בדעת הרא"ש קידושין פ"א סי' מט. וראה מה שכתב בנידון בשו"ת דבר יהושע ח"ב סי' י סק"א. [149] הרא"ם על הסמ"ג ואורחות חיים, הובאו דבריהם בשד"ח מערכת הסמ"ך כלל סו; פרמ"ג פתיחה כוללת לאו"ח ח"ג אות כט (וראה מה שהשיגו עליו בשו"ת נובי"ת חאו"ח סי' קיב; מנ"ח מ' כו סק"ג); מהר"ץ חיות ב"ק פו ב; שו"ת רעק"א סי' קסט, ושם מהדו"ת סי' קנג, והגהות רעק"א לשו"ע יו"ד א ט; שו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' סא; שו"ת תורת חסד חאו"ח סי' ח; פתח עינים על ב"ק פו א;

יהושע ח"ב סי' י סק"ב. [144] מקלו של הסומא – ביצה כה ב; חוטרא דסומא – ב"ק לא ב. וראה שם ברש"י ובמאירי. [145] ב"ק פו ב-פו א. וראה עוד קידושין לא א; ירושלמי מגילה ד ז; ירושלמי מכות ב ה; ירושלמי סוטה ב ה. וראה במלוא הרועים ע' סומא, בשיטות התנאים בנידון. וראה באריכות מאמרו של הרב א. ליכטנשטיין, הדרום, חוב' נ, ניסן תשמ"מ, עמ' 184 ואילך. [146] שו"ת הגאונים שערי תשובה סי' קנו, וסי' רסו; בה"ג סוף ב"ק; רמב"ן, רשב"א, ר"ן, ריטב"א, מאירי בקידושין לא א; מאירי ב"ק פו א; רא"ש ב"ק פ"ח סי' ז, ושו"ת הרא"ש כלל ד סוסי' כא; ס' האשכול ח"ב סי' כט; אור זרוע ב"ק סי' שלט, בשם ר"ח; שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' נט; יש"ש ב"ק פ"ח סי' כ; ב"ח או"ח סי' נג ד"ה סומא; מג"א סי' נג סקט"ז; פר"ח או"ח נג יד, וסוסי' תעג; שו"ע הרב או"ח תקפה ח; ערוה"ש או"ח תקפט ז; מ"ב סי' נג סקמ"א; שם סי' תקפט סק"ח; שו"ת מחזה אברהם ח"ב חאבהע"ז סי' נד אות ב. וראה באריכות בנידון בשו"ת דבר שמואל סי' יב; שו"ת תורת חסד חאו"ח סי' ח; ילקוט יוסף ח"א הל' שליח ציבור סי' י בהערה. [147] רבנו ירוחם נתיב יד, הובא בב"י או"ח סי' תעג. ואף שיש שכתבו שהוא דעת יחידאה, וכל הפוסקים חולקים עליו, ולית מאן דחייש ליה (ראה שו"ת רדב"ז ח"א סי' נט, וח"ב סי' לט; חכמת שלמה להמהרש"ק או"ח שכח מו), בכל

בעיקר להלכות שבת ולהשתלת קרנית מהמת.

יש שדנו בשאלה זו בהתייחסות לדיני מחלות עינים בשבת. הלכה ברורה היא, שמחלות עינים נחשבות כמצב של פיקוח נפש¹⁵⁵. אכן לא מוזכר בתלמוד ובראשונים מה הדין ביחס לחשש עיוורון, כאשר לא קיימת מחלת עינים חריפה, כגון כשמדובר בהתעוורות מסיבה לא ידועה, עיוורון עקב ירוד וכיו"ב. לפיכך — יש אומרים, שדווקא מחלת עינים שיכולה לפגוע באיברים אחרים יש לה דין של פיקוח נפש, אבל סכנת עיוורון אינה אלא בגדר סכנת איבר¹⁵⁶; יש אומרים, שעיוורון הוא מצב של פיקוח נפש כמו כל מחלת

ממצוות לא תעשה¹⁵⁰; יש מי שכתבו, שלשיטה זו העיוור חייב על כל פנים בשבע מצוות בני נח¹⁵¹; יש הסוברים, שלשיטה זו העיוור חייב במצוות על כל פנים מדרבנן, ורק מן התורה הוא פטור מגזירת הכתוב¹⁵²; ויש הסוברים, שהפטור לשיטה זו הוא אף מדרבנן, ואינו חייב אלא ממידת חסידות¹⁵³.

יש מי שחידש, שמחלוקת חכמים היא דווקא בפיקוח שנתעוור, אבל סומא מלידה לכל הדעות פטור מן המצוות¹⁵⁴.

עיוורון כפיקוח נפש — דיון הלכתי עקרוני נוגע לשאלה אם המצב של עיוורון הוא מצב של פיקוח נפש, ושאלה זו נוגעת

חלק שונות סי' טז. וראה עוד בשו"ת דברי מנחם ח"א סי' יט; שו"ת אגרות משה חו"ד ח"א סי' ו. [152] תוס' עירובין צו א ד"ה דילמא, ור"ה לג א ד"ה הא, ומגילה כד א ד"ה מי, ובי"ק פג א ד"ה התיירו; מאירי ור"ן קידושין לא א; רא"ש ב"ק פ"ח סי' ז; שו"ת הריטב"א סי' צו; ס' המכריע סי' עח. וראה עוד בשו"ת הר צבי חאו"ח ח"ב סי' סו. [153] תוס' ב"ק פז א ד"ה וכן, וקידושין לא א ד"ה דלאו (וראה מה שכתבו בסתירת שיטת התוס' בנידון בשו"ת נובי"ת חאו"ח סי' קיב, ובמנ"ח סוף מ' ב); רשב"א הובאו דבריו בשטמ"ק ב"ק פז א; מקנה קידושין דל"א על תוס' ד"ה דלא. וראה עוד בארעא דרבנן אות תסא; שו"ת מערכת הסמ"ך כלל סו. [154] שו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' עה. ולכאורה היא דעת יחידאה. וראה בס' מנחת אשר, בראשית, סי' סח. [155] ע"ז כח ב; רמב"ם שבת ב ד; טוש"ע או"ח שכח ט. וראה בע' עין הע' 221 ואילך. [156] טוש"ע או"ח שכח יז; חכמת שלמה או"ח סי' שכח; שו"ת שרידי אש ח"ב סי' קכ; שו"ת יביע אומר ח"ג חו"ד סי' כג אות כט, וילקוט יוסף ח"ד שבת כרך ד, סי' שכח סקכ"ח; שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' צד. וראה מאמרו של הרב מ.

טורי אבן מגילה כד א; שו"ת לב ים חו"ד סוסי' יט; ערך השולחן, הובא בשו"ת שם; שו"ת עמודי אש סי' ג אות כג; שו"ת רבי"ז סי' ג אות ב. וראה באריכות בשו"ת שם אריה חו"ד סי' א; שו"ת שם; חזון עובדיה ח"א כרך א, סי' כ (עמ' רצח ואילך). וראה בחידושי רעק"א יו"ד סי' א סק"ט, ובשו"ת רעק"א סי' קסט, שסומא חייב גם בעשין ששייך לומר עליהם כל שישנו בלאו שלו ישנו בעשה. וראה באור שמח סוטה ב ג, שהסומא מוזהר על כל העריות, אלא שלשיטת ר"י הוא פטור מעונשין (וראה מה שכתב עליו בשו"ת דברי מנחם ח"א סי' יט). [150] ס' המכריע סי' עח; שו"ת הריטב"א סי' צו; שו"ת נובי"ת חאו"ח סי' קיב (וראה במלוא הרועים ע' סומא אות יא, מה שדן בדברי הנובי"י); מחזיק ברכה או"ח סי' נג סק"ה; יעיר או"ח מערכת סמ"ך אות כ; קרבן העדה ירושלמי סוטה פ"ב סוה"ה; ישועות יעקב או"ח סי' יז סק"א; ארצות החיים סי' יז ארץ יהודה סק"ג. וכן משמע שיטת המרדכי מגילה פ"ב סי' תשצח. וראה עוד בשו"ת דבר יהושע ח"ב סי' י. [151] יעיר או"ח מערכת סמ"ך אות כ; מנ"ח סוף מ' ב, ומ' כו סק"ג; שו"ת שם אריה סי' א, בשם כסא דהרסנא סי' עג; שו"ת עין יהודה

ערך מוסרי, כדי להתפלל על אנשים אלו¹⁶².

יש שדנו בשאלה זו מכוח החשש שהעיוור יכול ליפול לאש או למים עקב עיוורונו, והרי זה חשש פיקוח נפש, ובכך הוא דומה לנכפה, שדינו מבוואר כמצב של פיקוח נפש¹⁶³. יש שדימו שני מצבים אלו לחלוטין¹⁶⁴; יש מי שחילק בין עיוור היושב במקומו שאין לו כל סכנה, לבין עיוור מהלך שדומה למצבו של הנכפה¹⁶⁵; ויש מי שכתבו, שאין כל דמיון בין נכפה לעיוור, כי בנכפה ההתקף הוא פתאומי וללא שליטה, אבל העיוור מודע למצבו ויכול להיזהר¹⁶⁶.

עוד יש מי שכתבו כסניף, שמותר לחלל שבת כדי למנוע סכנת התעוורות, כי אם יתעוור ייאלץ להתבטל מתלמוד תורה, שהיא גדולה ממעשה, ובכגון זה אומרים חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה¹⁶⁷, אך יש מי שדחה שיטה זו¹⁶⁸.

כב א. ואולי כוונתו לאסור חילול שבת גם למניעת התעוורות גרידא, ללא מחלת עינים חריפה. [161] נדרים סד ב; ע"ז ה א; ירושלמי נדרים ו א; פרקי דר"א לב; בראשית רבה עא ו; שמות רבה ה א; איכה רבה ג ו; תנחומא צו יג. וראה ר"ן נדרים ז ב. [162] ראה תוס' נדרים שם ד"ה ארבעה. [163] ראה ע' נכפה הע' 55 ואילך. [164] שבט מיהודה, עמ' שיד. [165] שו"ת הר צבי חיו"ד סי' רעז. [166] שו"ת יביע אומר ח"ג חיו"ד סי' כג אות כט; הרב ש. היבנר, הדרום, חוב' יג, ניסן תשכ"א, עמ' 54 ואילך. [167] חכמת שלמה או"ח שכח מו; שו"ת חתן סופר סי' לד. וראה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' טו סופ"י. [168] ראה בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' עג(ב), וסי' צד.

עינים¹⁵⁷; יש מי שכתב, שהדבר תלוי במחלוקת ראשונים, אם דווקא מחלות עינים הם בגדר פיקוח נפש, או גם שלילת ראייה היא מצב של פיקוח נפש¹⁵⁸; ויש מי שכתב לחלק בין עיוורון שנובע ממחלת עינים חריפה, כגון זיהום או חבלה, שדינה כפיקוח נפש כדין המחלה היסודית המביאה לעיוורון, לבין עיוורון מסיבה לא ידועה או מחמת התנוונות העדשה או הרשתית, שאז דינה כסכנת איבר¹⁵⁹. ומכל מקום אסור לעשות רפואה בשבת רק כדי להגביר את מאור עיניו¹⁶⁰.

יש שדנו בשאלה זו על פי מאמר חז"ל, שהעיוור נחשב כמת¹⁶¹, שבפשטות משמע שהוא מצב של פיקוח נפש. אכן, אף שכך הוא פשטות הלשון, מכל מקום רוב הפוסקים אינם מחשיבים מאמר זה לקביעה בעלת משמעות הלכתית, שהרי נימנו באותו מאמר עוד שלושה החשובים כמת (עני, מצורע, מי שאין לו בנים), ובוודאי אין מצבם ההלכתי מוגדר כמצב של פיקוח נפש, ואין מאמר זה אלא בעל

הרשלה, הלכה ורפואה, א, תש"מ, עמ' קד ואילך. [157] שו"ת חתן סופר סי' לד; שו"ת ציץ אליעזר חיו"ד סי' פד, ושם חכ"ב סי' כג; הגר"י אריאלי, נועם, ו, עמ' פב ואילך. וראה מאמרו של הגר"ש גורן, מאורות, 2, תש"מ, עמ' 18-19, שאפילו הצלת ראייה בעין אחת דינה כפיקוח נפש. וראה מאמרו של הרב מ. הרשלה, שם הע' 19. [158] ספר פקוח נפש, סי' טו אות ג. ותלה זאת במחלוקת רש"י ותוס' ע"ז כח ב, בביאור דברי הגמ' "שוריינא דעינא בליבא תלו". [159] א. שטינברג, תחומין, ג, תשמ"ב, עמ' 186 ואילך. וראה שם, בענין החילוק בין עיוורון בגין תחילת מחלת עינים לבין עיוורון בגין סוף מצב המחלה. וראה כעין זה בשו"ת חתן סופר סי' לד. [160] מ"ב סי' שכח סקכ"ד. וראה מאירי ביצה

לעשות גם מי שמרכיב משקפים¹⁷²; שוחט, אם רואה היטב עם משקפים, מותר לשחוט לכתחילה, אלא שיזהר שלא לשחוט בלא משקפיו¹⁷³, ויש מי שפקפק בכך¹⁷⁴; מוהל הזקוק למשקפים, אם ראייתו תקינה בעזרת המשקפים, יכול למול¹⁷⁵; דיין לחליצה שמרכיב משקפים יכול לשמש כדיין¹⁷⁶, ויש מי שכתב, שהמנהג להחמיר בראית רוק בחליצה¹⁷⁷; כהן המרכיב משקפים לא יכול לראות נגעים¹⁷⁸.

רוב ככל הפוסקים סבורים, שאין המשקפים מהווים חציצה בראיה ביחס לאותם הלכות שמקיימים אותם בראיה. לפיכך נחשבת הראיה בעזרת משקפים כראיה גמורה לעניין קריאת התורה, קריאת המגילה, ראיית פני זקן, ראיית הלבנה, ראיית האש במוצאי שבת ויום-הכיפורים, וכן כל הברכות שעל ידי ראיה¹⁷⁹. כמו כן נחשבת ראית איסור דרך משקפים כראיה, כגון ראית ערווה¹⁸⁰.

שו"ת שבות יעקב ח"א סי' קכו; תפא"י כלכלת השבת סי' לג; תפא"י נגעים פ"ב בועז אות ד; ברכ"י או"ח סי' רכד, וסי' תכו; בן איש חי שנה ב וירא סכ"ג; שע"ת או"ח תכו א; שו"ת משפטי עוזיאל מהדו"ת חאו"ח סי' לח; הליכות שלמה ח"א פי"ב סכ"ג; שו"ת יביע אומר ח"א חאו"ח סי' יז-יח; יחזק"ל דעת ח"ד סי' יח הע' יג; ילקוט יוסף ח"ב סי' קמא סי"ד; שם ח"ג סי' רכט ס"ה; שמירת שבת כהלכתה פס"א הע' קב. וראה בשערים המצויינים בהלכה סי' קלט סקי"ב, בענין ראיה דרך עשית בדינים שונים, שלא מהווה חציצה. [180] ראה שו"ת יביע אומר ח"א חאו"ח סי' ז אות' ב-ד. וראה עוד בשו"ת בית שערים חיו"ד סי' רפו; שו"ת דברי מלכיא"ל ח"ד סי' לא; שו"ת שערי רחמים ח"ב חאו"ח סי' ו; שבת של מי, קוני' יעקב לחוק סי' ל; ס' מאורי אש דצ"ד סע"ב; שו"ת יביע אומר ח"א חאו"ח סי'

עיוור מוחלט ועיוור חלקי – בדרך כלל מוגדר העיוורון בהלכה כעיוורון מוחלט, אך יש הלכות שבהן גם עיוורון בעין אחת נחשב כפסול, ויש הלכות שגם ירידה בחדות הראיה, היינו כהות ראיה נחשבת כפסול¹⁶⁹.

משקפים – מצינו בפוסקים דיונים פרטניים על מקומם של המשקפים ביחס להלכות שבהם ירידה בחדות הראיה פוסלת, דהיינו האם תיקון הראיה על ידי משקפים מועיל להחשיב את המרכיב אותם כרואה היטב לצורך קיום אותה מצווה:

באופן כללי יש מי שכתב, שהרואה בעזרת משקפים חייב בכל ברכה הקשורה בראיה¹⁷⁰, ואף שיש מי שחלק על כך¹⁷¹, הרי שכיום אין מי שחולק על החיוב לברך בשם ומלכות כל ברכות הראיה, גם כשנוקק למשקפים; בדיקת חמץ יכול

[169] ראה להלן בפרטי דינים. [170] תפא"י נגעים פ"ב בועז אות ד. [171] שו"ת דבר שמואל סי' רמב. [172] שו"ת יביע אומר ח"ד חאו"ח סי' מ אות ד. [173] דע"ת יו"ד סי' א סק"נ; דרכ"ת שם סקצ"ג; שו"ת מהרי"ץ דושינסקי ח"א סי' נט. וראה עוד בשו"ת דברי מלכיא"ל ח"ד סי' לא. [174] שו"ת טוטו"ד מהדו"ג סי' טו, וסי' פה. וראה עוד בשו"ת יביע אומר ח"ד חאו"ח סי' מ אות ד. [175] ספר הברית סי' רסד אות לב, בשם דעת תורה. [176] שו"ת שבות יעקב ח"א סי' קכו. [177] הליכות שלמה, ח"א פי"ב סכ"ג. [178] תפא"י נגעים פ"ב, בועז אות ד. וראה בשו"ת הגרי"א הרצוג חאו"ח ח"א סי' טו אות ג, שנסתפק בדין זה, ולא הביא התפא"י הנ"ל. [179] ראה שו"ת הלכות קטנות ח"א סי' צט, וסי' רעד; שם ח"ב סי' פב; שו"ת קול גדול סי' נ;

עדשות משקפים שבנויות כך שצבען מתחלף מבהיר לכהה בהתאם לדרגת השמש, מותר להשתמש בהם בשבת, ואין בזה משום צובע או משום מתקן כלי¹⁹⁰.

בענייני אורח חיים

ציצית – יש מי שכתבו, שעיוור פטור ממצות ציצית¹⁹¹. דעה זו נידונה באריכות בפוסקים, ונדחתה מהלכה¹⁹². לפיכך, עיוור חייב במצות ציצית ככל אדם¹⁹³. ולעניין ברכה – יש מי שכתב, שהעיוור לא יברך, משום שספק ברכות להקל¹⁹⁴, אך דעה זו נדחתה מהלכה, כי בדבר שיש בו מנהג ברור ופשוט, אין אומרים ספק ברכות להקל¹⁹⁵. לפיכך, חייב העיוור לברך על הציצית אחרי שימשמש בידי, או יבקש מאחר לבודקם¹⁹⁶.

יש מי שכתבו, שהעיוור יקח את

בעניין הרכבת משקפים ויציאה בהם בשבת במקום שאין עירוב – יש שאסרו¹⁸¹; יש שהתירו דווקא אם המשקפים מהודקים היטב מאוזן לאוזן¹⁸²; יש שהתירו רק אם המשקפים מועילים לו להילוכו¹⁸³, אבל משקפי קריאה אסור לצאת בהם¹⁸⁴, וכן משקפים לשם נוי¹⁸⁵; ויש שהתירו לכל מי שרגיל ללכת במשקפים¹⁸⁶.

זכוכית של משקפים שנפלה ממקומה – יש אומרים, שמותר להשתמש בה, אבל אסור להחזירה למקומה במשקפים¹⁸⁷; ויש אומרים, שאף מותר להחזירה למקומה¹⁸⁸.

מותר לנקות בשבת את זכויות המשקפים מהזיעה או האבק שעליהם, ואין בזה משום איסור מחיקה¹⁸⁹.

קא; שו"ת בית ישראל (לאנדא) סי' יב; שו"ת ציץ אליעזר ח"ב, סי' כ אות ב. [189] שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"א סי' ו. [190] שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ג סי' מה; שולחן שלמה ח"ב סי' שכ, הע' כט; שו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי' יד; שערי משה לאאמור"ר ח"ב סי' מט. [191] ראה שערי תשובה סי' קנו, בשם רב ששנא גאון; שם סי' רסז, בשם רב שמעון קירא; רא"ש הלכות קטנות, הל' תפילין סי' טז, בשם גאון המובא בס' העתים. [192] ראה רא"ש הלכות קטנות, שם, ובמעדני יו"ט שם; שד"ח דברי חכמים סי' סט; ארצות החיים סי' יז אות א. וראה עוד בשו"ת דבר שמואל סי' לג; שו"ת משכנות יעקב סי' נא; שו"ת רב פעלים ח"ב סי' ז. [193] מנחות מג א (וראה בשו"ת אגרות משה חאו"ח ח"א סי' ג, בביאור סוגיא זו); רמב"ם ציצית ג ז; טוש"ע או"ח יז א. [194] שו"ת לב חיים ח"א סי' ק. [195] שו"ת רב פעלים ח"ב סי' ז. [196] מ"ב סי' יז סק"א; שו"ת רב פעלים שם; בן איש חי

יח אות ו. ולעומתם ראה בשו"ת דבר שמואל סי' רמב; שו"ת נחמת יוסף סי' יז. [181] חיי אדם נו ג; קיצושו"ע פד ג; ערוה"ש או"ח שא סא; מ"ב סי' שא סקמ"ד. [182] שו"ת בנין ציון החדשות סי' לז; שו"ת שואל ומשיב מהדו"ג סי' קט; שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סי' ד; קובץ יגדיל תורה ח"ב סי' ד. [183] שו"ת צפנת פענח ח"ב סי' לג. [184] שערי משה לאאמור"ר ח"ב סי' מט. [185] שולחן שלמה ח"א סי' שא סק"ז(ב). [186] מנחת שבת סי' פד סק"ו, ובמנחה חדשה שם; שו"ת קרן לדוד חאו"ח סי' צא; שו"ת הר צבי חאו"ח סי' שמה; שולחן שלמה ח"א סי' שא סק"ב(א); שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' מח; שו"ת ציץ אליעזר חיי"ח סי' טו, ושם ח"ב סי' כד; שמירת שבת כהלכתה פי"ח סט"ז; שו"ת או נדברו ח"א סי' סד. וראה עוד בספר שערי משה, שם, ובשו"ת או נדברו ח"ב סי' מו. [187] שו"ת אמרי יושר, ח"א סי' רב. [188] שו"ת משברי ים לאאמור"ר סי' נה; שו"ת חלק לוי חאו"ח סי'

שמכל מקום אם בא העיוור לשאול, מורים לו שלא יברך ברכה זו, אבל אם הוא מברך מעצמו, אין מוחים בידו²⁰³.

שליח ציבור – יש אומרים, שעיוור יכול להיות שליח ציבור²⁰⁴, ואפילו הוא עיוור בשתי עיניו²⁰⁵. ולשיטה זו, יש מי שכתבו, שבימים נוראים אם יש שם מי שהוא הגון וראוי כיוצא בו, לא יעבור עיוור לפני התיבה, ואפילו עיוור בעין אחת²⁰⁶, ומכל מקום אם כבר נתמנה כשליח ציבור, אין להעבירו מתפקידו זה²⁰⁷, ויש מי שכתב, שגם בימים נוראים יכול העיוור להיות שליח ציבור לכתחילה²⁰⁸; יש מי שכתב, שעיוור אינו עובר לפני התיבה²⁰⁹; ויש מי שחילק בין שליח ציבור באקראי, שמותר גם לעיוור,

הציציות בידו בשעת קריאת שמע, וינשק אותם, אבל לא יעבירם נגד עיניו, כי הדבר נראה כחוכא ואיטולוא¹⁹⁷; ויש מי שכתבו, שגם עיוור יכול להעביר הציציות נגד עיניו, כי העברה זו היא לרמז בלבד, ולכן שווים בו הפיקח והעיוור¹⁹⁸.

תפילין – העיוור חייב במצות תפילין¹⁹⁹.

ברכת פוקח עיוורים בברכות השחר – יש אומרים, שהעיוור לא יברך ברכה זו בגלל מגבלתו הפיסית בנידון²⁰⁰; אך רוב הפוסקים הכריעו, שגם עיוור יכול לברך ברכה זו²⁰¹, שכן ברכות השחר לא נתקנו דווקא על האומרם, אלא מברכים שהקב"ה ברא צורכי העולם²⁰². ויש מי שכתב,

שנה א לך לך סט"ו; שו"ת יביע אומר ח"ה חאו"ח סוסי' מב. [197] שו"ת שבות יעקב ח"ג סי' לח; מ"ב סי' כד סק"ז. [198] שער הכוונות וסידור הרש"ש, הובאו בכף החיים אר"ח סי' כד סקט"ז. [199] רא"ש הלכות קטנות, הל' תפילין סי' טו; ס' האשכול ח"ב דף 88. וראה שם, שהביאו שיטת הגאונים (הובא בתורתן של ראשונים, דף 47, בתשובת ר' משה גאון), שסומא פטור מתפילין, והיא דעה תמוהה, שקשה להסבירה – ראה בנידון בס' האשכול ובנחל אשכול, שם; מעדני יו"ט על הרא"ש שם; שו"ת לב חיים ח"א סי' ק; שו"ת חקרי לב חאו"ח סי' ג; גנוי שכטר ח"ב עמ' 120. וראה במקורות לעיל. וכן הכריעו לחייב סומא בתפילין בא"ר סי' לח סק"א; פרמ"ג שם בא"א סק"א. וראה עוד בתו"ש מילואים לכרך יב אות מט סק"ג. [200] הגהות מיימוניות תפילה פ"ז אות ז, בשם התוס' (אמנם בתוס' שלפנינו בברכות ס ב ד"ה כי, חסר קטע זה); מג"א סי' מו סק"ד. [201] פרמ"ג בא"א שם; חיי אדם ח סג (וכתבו בפרמ"ג ובחיי"א שם, שבמג"א שבהערה קודמת יש ט"ס, וצ"ל דסומא כן יברך); דרך החיים סי' ד; חידושי רעק"א ולבושי שרד על שו"ע אר"ח סי' מו; שו"ת ברכה אר"ח סי' מו אות

ט; בן איש חי שנה א, וישב סי"ה; ערוה"ש אר"ח מו יב; מ"ב שם סקכ"ה. וראה עוד בשו"ת משיבת נפש סי' ג; שו"ת ויען אברהם סי' א; שו"ת הלל אומר סי' כא; שו"ת באר שמואל סי' א. [202] רמ"א אר"ח מו ח. [203] שו"ת יביע אומר ח"ה חאו"ח סי' י אות ג. [204] תשובות הגאונים, שערי תשובה סי' רמה, בשם רב נטרונאי; אוצה"ג ח"ה מגילה קנו-קנט; רמב"ם תפילה ח יב; טושו"ע אר"ח נג יד; שו"ע הרב אר"ח נג יח; מ"ב סי' סט סק"ט. ושיטת הפוסקים לכאורה צ"ע ממדרש תנחומא, תולדות, ז, שכתב במפורש שסומא אינו עובר לפני התיבה. [205] מ"ב סי' נג סקמ"א. וראה עוד בילקוט יוסף, ח"א הל' שליח ציבור סי' י, ובהערות שם. [206] שו"ת חות יאיר סי' קעו; שו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' עה; ברכ"י אר"ח סי' נג אות ז. [207] מ"ב סי' נג סקמ"א. [208] א"ר אר"ח סי' נג אות י. וראה עוד בנידון בשו"ת חינוך וחסדא סי' כב; שו"ת שערי דיעה סי' נח; שו"ת הרב"ז ח"א סי' ג. [209] מאירי מגילה כד ב. וראה לעיל בהע' 204, ראייה ממדרש תנחומא. וראה בטו"א מגילה שם, שהקשה למה שייר התנא דין עובר לפני התיבה ביחס לסומא, אך לשיטה זו

לבין שליח ציבור קבוע, שעיוור פסול הרוחות, יכווין לבו לאביו שבשמים²¹⁷. בכך²¹⁰.

כלב הנחיה — יש הסוברים, שאסור לעיוור להיכנס לבית הכנסת עם כלב הנחיה²¹⁸. נימוקיהם: משום בזיון וחילול קדושת בית הכנסת; משום חילול השם, כי הגויים מקפידים בבתי התפלה שלהם; יש בזה הפרעה ליתר המתפללים; איסור משום 'לא תביא וגו' ומחיר כלב בית ה' אלקיך²¹⁹; יש הסוברים, שמותר לעיוור להיכנס לבית הכנסת עם כלב הנחיה לצורך תפילה בציבור²²⁰. נימוקיהם: אין בזיון בהכנסת בעל חיים לבית הכנסת; בתי הכנסת שלנו הם על תנאי, ולכן מותר לאכול בהם; מניעת הכנסת הכלב תביא לביטול תפילה בציבור של עיוורים, ולעגמת נפש רבה שלהם; ויש מי שהציעו, שהעיוור יבוא עם כלבו עד לפתח בית הכנסת, יקשרנו לפני הכניסה, וייעזר במתפללים להגיע למקומו בתוך בית הכנסת²²¹.

זימון בברכת המזון — עיוור יכול להצטרף לזימון בברכת המזון, ואף אם הוא אחד מבני חבורה שאוכלת בבית אחד, וחבורה אחרת אוכלת בבית שני, אם יכולים לראות זה את זה — מצטרפים,

ברכת יוצר המאורות — עיוור מברך ברכת יוצר המאורות, ואפילו אם לא ראה מאורות מימיו, כי הוא נהנה במאורות שרואים אחרים, שיווהו הדרך ילך בה²¹¹.

קריאת שמע — יש מי שכתב, שעיוור מותר לקרוא קריאת שמע כנגד הערווה, כי אין הוא רואה אותה²¹², אך רוב הפוסקים חולקים וסוברים, שלא מועיל מה שאינו רואה, אלא דווקא אם החזיר פניו, והפך כל גופו לצד אחר²¹³.

החיוב להתרחק מצואה בעת קריאת שמע חל גם על עיוור. לפיכך אם הצואה מאחוריו, עליו להתרחק ארבע אמות ממקום שכלה הריח; ואם הצואה מלפניו, עליו להתרחק כמלא עיניו²¹⁴, והיינו שצריך לשער שיעור כמלוא עיניו של אדם בינוני²¹⁵. דין זה נכון גם לקצרי ראייה, אבל אדם שראיתו חדה ביותר, לא ישער לפי אדם בינוני אלא לפי ראייתו²¹⁶.

שמונה עשרה — עיוור המתפלל שמונה עשרה, ולא יודע לכווין את

תפילה ד ג, וטשו"ע או"ח צד ג — שלא הוכר סומא במפורש, אלא סתם מי שאינו יכול לכווין את הרוחות. [218] שו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' פז; שערים המצויינים בהלכה סי' יג סק"ב; תו"ש מילואים לדרך טו סי' י, בהערה; ילקוט יוסף ח"ב סי' קנא סכ"ה; שערי משה לאאמור"ר סי' קנא אות א; שו"ת שמע שלמה ח"ד חאו"ח סי' ג. [219] דברים כג יט. [220] שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"א סי' מה; שערי הלכה ומנהג, ח"א סי' צח. [221] א. שטינברג, תחומין, ג, תשמ"ב, עמ' 186 ואילך; שו"ת שמע שלמה ח"ד חאו"ח סי' ג.

ניחא, שאמנם אינו עובר לפני התיבה. [210] שו"ת בנין ציון ח"א סי' ה. [211] מגילה כד א, מחלוקת; רמב"ם תפילה ח יב; שו"ת הרא"ש כלל ד סי' כא; טושו"ע או"ח סט ב. [212] שו"ע או"ח עה ו. וראה בבאה"ט שם סקי"א. [213] ב"ח וביאור הגר"א שם; מג"א שם סק"ט; ט"ז שם סק"ב; מ"ב שם סק"ח, וראה בשעה"צ שם סק"ו; ערוה"ש שם יא. [214] טושו"ע או"ח עט א. [215] ביאור"ל שם. [216] שו"ת אור לציון ח"א חאו"ח סי' ט, וח"ב פמ"ה סי"ז. [217] ברכות ל א. וראה ברמב"ם

והיינו אם מצבם כזה שאילו היתה לו יכולת ראייה, היה יכול לראות את החבורה השנייה²²².

קריאת התורה ומקרא מגילה – העיוור
 חייב לשמוע קריאת תורה וקריאת מגילה ככל אדם²²³.

עיוור לא יכול להיות בעל קורא להוציא אחרים ידי חובת קריאת התורה, שכן הוא בהכרח קורא שלא מן הכתב²²⁴. אכן נחלקו הפוסקים אם העיוור יכול לעלות לתורה ולברך, כאשר אחר קורא²²⁵ – יש אומרים, שעיוור לא יעלה לתורה,

משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, ואין הוא מוציא ידי חובת הציבור בקריאתו, אף על פי שהוא יודע את הפרשה בעל פה²²⁶; יש מי שכתבו, שבזמן הזה מותר לקרוא לעיוור לעלות לתורה, משום 'עת לעשות לה' הפרו תורתך'²²⁷, ומפני שיש בעל קורא קבוע לכל העולים²²⁸, וכן הכריעו גדולי האחרונים, שכבר פשט המנהג לקרוא לעיוורים לעלות לתורה, ועשו כן בפני גדולי עולם, ולא מיחו בידם²²⁹. ולשיטה זו יש מי שכתב, שמכל מקום לפרשת פרה ופרשת זכור נכון שלא לקרוא לתורה לכתחילה איש עיוור²³⁰; ויש שכתבו, שדין

[222] אשל אברהם מהדו"ת או"ח סי' קצה. [223] פרמ"ג פתיחה כוללת לאו"ח סוף ח"ב; שו"ת תורת חסד חאו"ח סי' ח; שמחת יהודה על מט' סופרים יד טז; שו"ת פני מבין חאו"ח סי' רל; חזון עובדיה ח"א כרך א סי' ד ד"ה איברא דאכתי. אמנם ראה בס' ביצחק יקרא על מ"ב סי' נג סקמ"א, שכתב שסומא בשתי עיניו פטור מקריאת מגילה, וצ"ע. [224] שו"ת שאל האיש סי' ב. וראה מאמרו של הרב נ. לאם, תורה שבעל פה, לא, תש"ן, עמ' קו ואילך. [225] ראה מאמרו של הרב לאם, שם, בביאור יסוד המחלוקת בנידון. [226] תנחומא, תולדות ז; תשובות הגאונים, שערי תשובה סי' רמה, בשם רב נטרונאי; מאירי מגילה כד ב; שו"ת רדב"ז ח"ג סי' תכה; שו"ת הרא"ש סוף כלל ד; כס"מ תפילה יב ח; ב"י או"ח סי' קמא; טושו"ע או"ח נג יד; שם קלט ג; שו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' עה (ומעיד שם, שכן נהג גם אביו בעל החכם צבי. ומה שכתב שם שגם הרמ"א עצמו סובר כן – ראה מה שכתב על כך הרב נ. לאם, תורה שבעל פה, לא, תש"ן, עמ' קו ואילך, בהע' 2 שם). וראה עוד בשבלי הלקט סי' י; או"ז ח"א סוסי' קטז. [227] תוס' ב"ק ג ב ד"ה כדמתרגם. [228] ב"י או"ח סי' קמא, בשם כמה ראשונים; ליקוטי מהרי"ל הל' קריאה וס"ת; רמ"א או"ח קלט ד;

שו"ת בנימין זאב סי' רמה; ברכ"י או"ח סי' קלט. וראה שו"ת יד הלוי סי' יז. [229] מג"א סי' קלט סק"ד; ט"ז סי' קמא סק"ג; א"ר שם סק"ה; ביאור הגר"א שם סק"א; חיי אדם לא לו; שו"ת מים רבים סי' ט; שו"ת והשיב משה סי' ט; ערוה"ש או"ח קלט ז-ח; מ"ב סי' קלט סק"ג; שו"ת תורת חסד חאו"ח סי' ח; הליכות שלמה ח"א פי"ג סי"ז, והגרש"ז אויערבאך, בהסכמה לס' לב אברהם ח"ב עמ' יח (הובא בנשמת אברהם סי' קלט סק"ב); שו"ת קנין תורה בהלכה ח"ה סי' יג; ס' מקראי קודש (דרוק) סי' מ. ואף שהמחבר פסק שלא להעלות סומא לתורה, כבר פשט המנהג אפילו בין הספרדים להעלות סומא לתורה – ראה פחד יצחק, ע' סומא (א); ברכ"י או"ח סי' קלט; ס' החיים הל' קריאת ספר תורה סי' יא ס"ה (מנהג עירנו לעלות סומא לס"ת, וראה במקורות שציון שם); שו"ת ישכיל עבדי ח"ה חאו"ח סי' כב אות ב (הביא מאחרונים שכן המנהג בירושלים, ובכל ארץ ישראל, ובמצרים); שו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' י אות ב (הביא מהחיד"א, חקרי לב, רוב דגן – המעידים שגם בין הספרדים נהגו להעלות סומא לתורה); שו"ת אור לציון ח"ב פ"ט ס"ו. [230] מ"ב סי' קלט סק"ג, ובשער הציון שם; סידור עולת ראייה, שחרית לשבת, הל' קריאת התורה וברכותיה,

להגיד בעל פה מזמורי תהילים, או שאר פרשיות מתנ"ך, אף על פי שאינם שגורים בפי כל²³⁸.

נשיאת כפיים – כהן סומא באחת מעיניו, וכל שכן בשתי עיניו, לא ישא כפיו, ואם היה דש בעירו, היינו ששהה בעיר יותר משלושים יום – מותר, ואפילו הוא עיוור בשתי עיניו²³⁹; ויש מי שכתב, שפסול כהן עיוור לעלות לדוכן כשאינו דש בעירו הוא דווקא אם העיוורון מלווה בשינוי חיצוני ניכר במבנה העין, אבל אם העינים נראות רגילות, ורק ניטל מהם המאור, יכול לעלות לדוכן, אפילו לא דש בעירו²⁴⁰. אכן בזמנינו שהכהן מכסים פניהם וידיהם בטלית, יכול כל כהן עיוור לעלות לדוכן, ואפילו אינו דש בעירו²⁴¹.

ברכת המלך – עיוור המרגיש בתכונה סביב מלך ישראל – יש אומרים, שמברך את הברכה שנתקנה על הרואה מלך ישראל "ברוך שחלק מכבודו ליראיו"²⁴²; יש מי שכתב, שעיוור מלידה יברך בלא

עליית עיוור לתורה תלוי במנהג המקום, ובצפת נהגו שאין עיוור עולה לתורה²³¹. יש מי שחילקו בין עיוור תלמיד חכם שרשאי לעלות לתורה, לבין עיוור עם הארץ שגם בזמן הזה לא יעלה לתורה²³², ויש שכתבו שאין להבדיל ביניהם, וגם עיוור עם הארץ יכול לעלות לתורה בזמן הזה²³³. יש מי שכתב, שבמקומו נהגו להעלות עיוור לתורה רק בין הקרואים הנוספים²³⁴, יש מי שכתב, שעיוור שהוא תלמיד חכם יחוש לעצמו שלא לעלות לתורה מחשש לברכה לבטלה²³⁵, ויש מי שכתב, שמי שיכול לראות רק באמצע העמוד, לא יקראו לו לתורה לקריאה בראש העמוד²³⁶.

הפטרה – בעניין קריאת ההפטרה, ובעיקר ביחס לנערים עיוורים המגיעים למצוות – יש מי שכתב, שמותר לו לקרוא ההפטרה, ובמיוחד במקומות שהציבור קוראים כל אחד לעצמם את ההפטרה²³⁷.

תהלים ופסוקי תנ"ך – מותר לעיוור

בש"ת ישכיל עבדי שם. [236] שו"ת יד הלוי (במברגר) חאו"ח סי' יז. [237] שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' יב. וראה בס' מקראי קודש (דרוק) סי' מ. [238] קיצושו"ע א ו. [239] מגילה כד ב; רמב"ם תפילה טו ב; טושו"ע או"ח קכח ל. ולענין סומא בשתי עיניו כשהוא דש בעירו – ראה בטו"א מגילה שם, שחידש דין זה מדעתו, ולא ראה שהוא דין מפורש בשו"ע. אמנם בשו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' עה, ובסידורו בית יעקב, שער המפקד, דיני נשיאת כפיים, פקפק בדין זה. וראה עוד בשו"ת רדב"ז ח"א סי' יב. [240] באוה"ל שם. [241] ראה שו"ע או"ח קכח לא. וראה בע' כהן הע' 195 ואילך. [242] מהרש"א ברכות נח א; מג"א סי' רכד סק"ו, ומחצית השקל שם; ערוה"ש או"ח רכד ו;

סק"ג. [231] שו"ת ויקרא אברהם חאו"ח סי' ד; לדוד אמת סי' ה, דיני העולין לס"ת אות ט סק"ב; כף החיים או"ח סי' קלט סקט"ו; שו"ת ישכיל עבדי שם; עשה לך רב ח"ו סי' כ (וכתב שם, שבעיר צפת, אתריה דמרון המחבר, נוהגים לא להעלות סומא לתורה כדפסק בשו"ע). [232] ב"ח או"ח סי' קמא; פחד יצחק ע' סומא (א). [233] לבוש או"ח סי' קמא; ט"ז או"ח סי' קמא סק"ג; לדוד אמת שם; שו"ת משאת בנימין סי' סב. ובפחד יצחק שם כתב, שבפיארא מעשים בכל יום לקרות בתורה אפילו סומא עם הארץ, וכן במודינא קראו לר' אשר לון לס"ת, שהיה סומא אף על פי שלא היה תלמיד חכם. [234] השואל בשו"ת תורת חסד חאו"ח סי' ח. [235] שו"ת משה האיש חאו"ח סי' ד. וראה

שם ומלכות²⁴³; ויש מי שכתב, שעיוור איננו מברך כלל את ברכת המלך²⁴⁴.

ברכה בבית הקברות – עיוור העומד ליד קברות ישראל פטור מלברך ברכת "אשר יצר אתכם בדין וכו'"²⁴⁵.

ברכת החמה בתקופתה – יש אומרים, שעיוור לא יברך ברכה זו בשם ומלכות, ונכון שישמע מפי אחר, ויצא ידי חובתו²⁴⁶; ויש אומרים, שהעיוור יכול לברך ברכה זו בשם ומלכות²⁴⁷.

קריעה בכותל – עיוור העומד ליד הכותל המערבי, או ליד מקום המקדש, פטור מקריעה²⁴⁸.

ברכת הלבנה – יש אומרים, שעיוור יברך ברכה זו, כי ברכה זו נתקנה על בריאת העולם וחידושו²⁴⁹; יש אומרים,

שאין העיוור מברך ברכת הלבנה²⁵⁰, אלא יעמוד אצל החזן המברך, ויאמר לו שיכווין עליו, ויצא ידי חובתו בשמיעה²⁵¹, או יבקש מאחר שיוציאונו בברכת "אשר המאמרו ברא שחקים", ושאר האמירות שאומרים בעת קידוש הלבנה יכול לומר בעצמו²⁵²; ויש מי שכתב, שיברך בלא שם ומלכות²⁵³.

מי שמרכיב משקפים – יכול לברך ברכת הלבנה, אפילו אם אינו יכול לראות בלא משקפיו²⁵⁴.

ברכות ראייה – יש הסבורים, שהעיוור פטור מכל הברכות שנתקנו ביסודם על הראייה דווקא, ולא על הידיעה, אבל יכול הוא לברכם בלא שם ומלכות²⁵⁵, ויש מי שחלק על כלל זה²⁵⁶.

הרואה עיוור – אם הוא כזה מלידה,

גשר החיים ח"א פכ"ט סקי"ז בהערה. והוא על פי המסופר על רב ששת בברכות נח א. [243] פרמ"ג בא"א או"ח סי' רכד סק"ו. וראה מ"ב סי' רכד סקי"א; שו"ת קרית חנה דוד ח"ב סי' נ. [244] א"ר או"ח סי' רכד סק"ו. ומה שאיתא בברכות שם, הכוונה שרב ששת בירך את המלך, ולא שברך ברכת המלך. [245] גשר החיים ח"א פכ"ט סקי"ז. [246] מחזיק ברכה או"ח סי' רכט סק"ו; חסד לאלפים סי' רכט אות כט; פני יצחק מע' ח אות צא; שע"ת סי' רכט סוסק"א; בן איש חי שנה א פ"ר עקב אות יט; ס' תקופת החמה וברכתה, עמ' עה; רוח חיים סי' רכט סקי"ז; שו"ת יחודה דעת ח"ד סי' יח אות ט. [247] שו"ת זרע אמת ח"ג סי' כד; מגן גבורים סי' רכט סק"ג. [248] שו"ת ציץ אליעזר חט"ז סי' לט אות א. [249] שו"ת רש"ל סי' עז; מג"א, א"ר, פר"ח, באה"ט – או"ח תכו א; מטה יהודה ח"ב דל"ה; שו"ת שדה הארץ ח"ג חאו"ח סי' טו; שו"ת דבר שמואל סי' רמב (וכתב שם, שאע"פ

שיש לפקפק בראיותיו של הרש"ל, מ"מ אין חולקים עליו); אוצר המכתבים ח"א סי' שיב. [250] הגה' מהריק"ש או"ח סי' תכו, הובאו דבריו בבאוה"ל סי' תכו ס"א ד"ה ונהנין (וכתב שם, שכן משמע גם מהרדב"ז); ברכ"י או"ח סי' רכד סק"א, ומחזיק ברכה סי' רכט אות ו; בן איש חי שנה ב ויקרא סכ"ד; כף החיים סי' תכו סק"ב. וראה בשו"ת יחודה דעת ח"ד סי' יח, הע' יב. [251] בן איש חי שנה ב, ויקרא סכ"ד. [252] ביאוה"ל שם. [253] סידור בית יעקב להיעב"ץ, הל' קידוש החודש, אות י. [254] שע"ת או"ח סי' תכו סק"א; בן איש חי שנה ב ויקרא סכ"ד. וראה לעיל הע' 170 ואילך. [255] שו"ת רדב"ז ח"ג סי' תכה (וראה מה שכתב על דעתו בחזון עובדיה ח"א כרך א סי' ד ד"ה איברא); יד אהרן סי' רכה; ברכ"י סי' רכד סק"א; הגה' מהריק"ש או"ח סי' תכו; גשר החיים ח"א פכ"ט סקי"ז בהערה. [256] שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' לח. וראה לעיל הע' 170 ואילך, בעניין ברכות שונות הקשורות

מברך "משנה הבריות", והיינו דווקא אם הוא עיוור בשתי עיניו²⁵⁷, ואם הוא נתעוור לאחר לידתו, מברך "דיין האמת"²⁵⁸. אם הרואה אינו יודע אם העיוורון הוא מלידה או לאחר מכן, ספק איזה ברכה יברך²⁵⁹.

שבת – עיוורת שמתגוררת לבדה יכולה להדליק נרות שבת ולברך עליהם, שהרי בעקיפין אף היא נהנית מהאור. אכן, אם יש לה בעל פיקח, לכתחילה עדיף שהוא ידליק ויברך; ואם אוכלת על שולחן אחד עם אנשים אחרים שהדליקו ובירכו, תדליק בלא ברכה, שהרי עיקר הטעם שכל אחת מברכת בנפרד על נרות שבת הוא משום שמחה יתירה שיש על ידי ריבוי נרות, אך לגבי עיוורת לא שייך טעם זה, וטוב אם תשמע הברכה ממי שמכווין להוציאה²⁶⁰.

עיוור יכול לקדש בשבת, ואף להוציא אחרים ידי חובה, ואם יש שם פיקח, עדיף שיקדש הוא²⁶¹.

בדין קריאת שנים מקרא ואחד תרגום – יש מי שכתב, שהעיוור פטור מזה, וגם אינו חייב ללכת אצל אחר שיקרא לו ויוציאנו ידי חובתו²⁶², ויש מי שמשמע ממנו, שבזמן הזה שהתירו משום 'עת לעשות לה' הפרו תורתך, חייב העיוור לשמוע קריאת שנים מקרא ואחד תרגום, או שקורא בעצמו²⁶³.

יש אומרים, שעיוור אינו יכול לברך ברכת מאורי האש בהבדלה, כי ברכה זו ניתקנה להנאה מן האור²⁶⁴; ויש אומרים, שגם העיוור יכול לברך ברכת מאורי האש²⁶⁵. ולשיטה זו יש מי שכתב, שאינו מוציא אחרים ידי חובתם²⁶⁶. ומכל מקום במוצאי יום הכיפורים כולם מודים שאין העיוור מברך ברכת בורא מאורי האש²⁶⁷.

בעניין שאר ברכות ההבדלה – יש שכתבו, שהעיוור יכול לברכם, שהרי אין להם שום שייכות ליכולת הראיה²⁶⁸; ויש שכתבו, שהעיוור פטור מכל ברכות

בראיה, שאמנם נחלקו הפוסקים אם הסומא חייב בהם. [257] מ"ב סי' רכה סקכ"ג. [258] ברכות נח ב; רמב"ם ברכות י יב; טוש"ע או"ח רכה ט. וראה באבודרהם, ברכות השבח וההודאה, שהביא מחלוקת בין הראב"ד לבין ה"ר אברהם ב"ר יצחק אב"ד, אם מברך משנה הבריות גם על גוי סומא. [259] ח"י רעק"א על שו"ע שם; וראה בשעה"צ שם סקכ"ו, שברכת דיין האמת, אם נעשה אוהבו סומא, יכול לברך אפילו בעין אחת. וראה עוד באנציקלופדיה תלמודית, כרך ד, ע' ברכות ראה, עמ' שנט-שס. [260] מג"א סי' רסג סק"ט, ובפרמ"ג בא"א שם. וראה עוד במחה"ש שם סק"ט; מ"ב שם סק"ד; בן איש חי, שנה ב, נח, סק"ב; קישו"ע עה יג; שמירת שבת כהלכתה ח"ב פמ"ג ס"י. אמנם ראה בערוה"ש או"ח רסג ט, שכתב סומא לא תברך על נרות שבת. וראה מה שכתב בס' שמירת שבת

כהלכתה שם, הע' נג. [261] בן איש חי, שנה ב, בראשית סקט"ז. וראה עוד בשו"ת בית שערים חאו"ח סי' צט; שו"ת דבר יהושע ח"ב סי' י סק"ז-י. [262] שו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תכה. [263] ראה שו"ת הרשב"א סי' רז. וראה חזון עובדיה, ח"א כרך א, סי' ד (עמ' נו-נח). [264] הרי"ץ גיאות, הל' קידוש והבדלה, עמ' טז; שו"ת הרשב"א ח"א סי' תשלט, וח"ה סי' ריג; טור או"ח סי' רצח, בשם האב"י עזרי; שו"ת מהרי"ל סי' יא; שו"ע או"ח רצח יג; בן איש חי שנה ב ויצא סק"ד; שמירת שבת כהלכתה פס"א סכ"א. [265] ס' המנהיג הל' שבת סי' סט; אורחות חיים, הובא בב"י או"ח סי' רצח. בדעת ראבי"ה ראה בספרו סי' תקכג וסי' תקפז; או"ז סי' צד; מרדכי מגילה פ"ב סי' תשצט. [266] א"ר או"ח סי' רצח אות כג. [267] ב"י שם, בשם אורחות חיים. [268] מג"א סי' רצח סק"ז; א"ר שם

ההבדלה, ודי לו בהבדלה שבתפילה בלבד, וישמע ברכות ההבדלה מאחר²⁶⁹.

מותר להדליק נר בשבת עבור יולדת עיוורת, שאף על פי שאין היא נהנית מהאור, הרי דבר זה מיישב את דעתה ומונע טירוף דעתה כשהיא יודעת שאחרות רואות יותר טוב ויוכלו לסייע לה²⁷⁰, ואפילו אינה אומרת כלום, וגם המיילדת אינה אומרת כלום, מדליקים נר²⁷¹.

בדין חילול שבת על מנת למנוע עיוורון — ראה לעיל.

השימוש בכלב הנחיה לעיוור בשבת כרוך במספר איסורים: איסור מוקצה, ככל בעל-חיים²⁷². אמנם בכלב שהוא עומד ומיוחד לשימוש כזה שצריכים לטלטלו, לא נחשב כמוקצה²⁷³; איסור מחמר ושביתת בהמתו. אמנם כיוון שהעיוור והכלב יחד נושאים את החבל, הרי זה כשניים שעשאוהו ופטורים, וכל שבחברו

פטור אבל אסור, כבהמתו מותר לכתחילה²⁷⁴; החבל המשמש את העיוור הוא משא, ולכן יש לאסור במקום שאין עירוב. לאור כל זאת, יש מי שכתב, שמותר לעיוור להשתמש בכלב הנחיה בשבת, ומותר לו לצאת כך גם לרשות הרבים²⁷⁵, ויש מי שהסתפק בדבר²⁷⁶.

יום-טוב — אסור לעיוור לצאת במקלו ביום-טוב, כי זה דרך חול ומהווה זלזול ביום טוב²⁷⁷, והיינו דווקא לרשות הרבים או לכרמלית²⁷⁸. יש מי שכתב, שהיינו דווקא אם יכול ללכת גם בלא המקל, אבל אם אינו יכול ללכת אחרת — מותר, ואפילו בשבת²⁷⁹; ועוד יש מי שכתב, שהיינו דווקא בעירו של העיוור, שבה הוא מכיר קצת את דרכו, אבל במקום זר שאינו מכיר, מותר לצאת במקל²⁸⁰; ויש מי שכתב, שמעיקר הדין אסור לעיוור לצאת במקל בשבת וביום-טוב גם במקום שיש בו עירוב, משום זלזול בימים אלו, ואף אם קשה לו ללכת בלא המקל, אלא אם כן אי

סקכ"ד; שו"ע הרב או"ח רצח יט; סידור בית יעקב ליעב"ץ דיני הבדלה פ"ד ס"ח; חיי אדם ח לג; בן איש חי שנה ב ויצא ס"ד; מ"ב סי' רצח סקל"ד. [269] שיטת הגאונים, הובאו דבריהם בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תשלט (וראה גם בח"ג סי' ריג), ובב"י או"ח סי' רצח; רי"ץ גיאורת, ה' קידוש והבדלה סי' טז; יפה ללב ח"ב סי' רצח סק"י; שו"ת ימי יוסף מהדרו' בתרא חאו"ח סי' יא; ערוה"ש או"ח רצח יז (וכתב שם, "ואינו מובן כלל למה הוא פטור מהבדלה על הכוס, ואולי קבלה בידי הגאונים שלא תקנו הבדלה על הכוס אלא כשיש גם ברכת הנר, וצ"ע", ומכל מקום מסיק להלכה לחוש לדבריהם); הגר"ע יוסף, בהסכמתו לסי' לב אברהם ח"ב עמ' יב (מטעם ספק ברכות להקל). [270] שבת קכב ב; רמב"ם שבת ב יא; טושו"ע או"ח של א. [271] תו"י, סוף יומא. וראה עוד ביאודה"ל שם ד"ה נר. [272] כמבואר

בטושו"ע או"ח שח לט. [273] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בס' שולחן שלמה ח"ב סי' שח סקע"ד(ב), ובס' שמירת שבת כהלכתה פי"ח הע' סב (ואגב, מה שכתב שם בשש"כ, בשם שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"א סי' מה ד"ה ולכן כיון, שהגר"מ פיינשטיין פסק להיתר — לא מצאתי דבר זה בגוף התשובה, ולא דן שם בעניין שבת כלל, אלא בעניין כניסה עם כלב הנחיה לבית הכנסת, וכמבואר לעיל הע' 220-221, וצ"ע). וראה עוד מאמרו של הרב ש. אבינר, חוב' אסיא סה-סו, תשנ"ט, עמ' 69 ואילך. [274] שו"ת לב אריה ח"ב סי' ז. [275] שו"ת לב אריה שם. [276] הגרש"ז אויערבאך, שם. [277] ביצה כה ב; רמב"ם יו"ט ה ג; סמ"ג לאוויין עה; טושו"ע או"ח שא יח; שם תקכב א. [278] מ"ב סי' תקכב סק"ב, בשם הרש"ל. [279] עטרת זקנים, שם סי' תקכב. [280] ערוה"ש או"ח שא עב.

אפשר לו כלל ללכת בלא המקל, אך כבר נתפשט להיתר, ולכן אין למחות ביד המקילים, ובפרט בזמן הזה שאין כמעט רשות הרבים מן התורה²⁸¹.

סוכה, למרות הדין שסוכה הגבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה כי אין העין שולטת הסכך, שאין הכוונה שצריך לראות את הסכך, אלא שהוא שיעור בהכשר הסוכה²⁸⁶.

פסח – עיוור חייב באמירת הגדה של פסח, והוא יכול להוציא אחרים ידי חובתם, ואפילו אם הוא עיוור מלידה²⁸².
יש מי שכתב, שמכל מקום איננו אומר "מצה זו, מרור זה", אלא "מצה שאנו אוכלים, מרור שאנו אוכלים"²⁸³; ויש מי שכתב, שכיוון שיכול להגביה את המצה, יכול לומר הנוסח הרגיל²⁸⁴.

חנוכה – אם יש בבית פיקח, לכל הדעות עדיף שהוא ידליק נרות חנוכה, ויברך ויוציא את העיוור ידי חובתו, וישתתף העיוור עמו בפרוטה; וכן אם יש לו אשה, אשתו מדלקת עבורו; ואם אין מישהו אחר בבית שיכול להדליק נרות חנוכה – יש אומרים, שיכול העיוור להדליק הנרות ולברך עליהם, שהרי נר חנוכה אסור בהנאה²⁸⁷, ויכול להוציא אחרים ידי חובתם²⁸⁸, ויש מי שכתב, שמנהג ירושלים שהסומא מדליק בברכה²⁸⁹; ויש אומרים, שידליק על ידי סיוע של אדם אחר, אך בכל מקרה לא יברך העיוור על נרות חנוכה, מכיוון שעיקר פרסום הנס הוא הראיה של הנרות, ואין צריך לומר שאין העיוור מוציא

ראש השנה – עיוור חייב בתקיעת שופר, ויכול להוציא אחרים ידי חובתם, ואם הוחזק להיות בעל תוקע קבוע, אין לסלקו ממניו, גם אם יש בקי כמוהו²⁸⁵.

סוכה – לשיטת הסוברים שעיוור חייב במצוות, הרי הוא חייב גם במצות

מהמצוות, והוא פסק שהסומא פטור מהגדה של פסח, וצ"ע. וראה בשו"ת הר צבי חאו"ח ח"ב סי' סו, שאין לחייבו מטעם שאף הם היו באותו הנס, עיי"ש. ויש להעיר, שהרי"ף הרמב"ם וטושו"ע השמיטו דין זה לחלוטין. [283] חק יעקב סי' תעג סקל"ט. [284] חיי אדם קל יא, וכן משמע ממאירי פסחים קטז ב. [285] שו"ע הרב או"ח תקפח ח; ערוה"ש תקפט ז; מ"ב סי' תקפט סקי"ח. וראה עוד בשו"ת רדב"ז ח"ד סי' אלף קלא; שו"ת דבר שמואל סי' יב; פני מבין ח"א ד"ה א. [286] שו"ת בית יצחק חאו"ח סי' ה אות טו; שו"ת משיב שלום סי' ק; כסא דהרסנא על שו"ת בשמים ראש סי' עג. וראה עוד א"ר סי' תרלט סקב"ו. [287] שו"ת רש"ל סי' עז; קיצושו"ע קלט טז; שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' סז. [288] פרמ"ג או"ח סי' תרעה בא"א סק"ד. [289] ילקוט יוסף, מועדים, הל' חנוכה, החייבים

וראה עוד בס' שמירת שבת כהלכתה פ"ח סי"ג, ובהע' שם. [281] שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ה סי' יט. וראה לעיל הע' 144. [282] פסחים קטז ב, מחלוקת (וראה באריכות בביאור יסוד המחלוקת שם – רשב"ם ומאירי, פסחים שם; שו"ת הרא"ש כלל ד סי' כא; מלוא הרועים, ע' סומא אות ז; משך חכמה שמות יג ח; תו"ש מילואים לכרך יב סי' לו); ב"י או"ח סוסי' תעג (ומביא שם שיטת רבנו ירוחם לפטור הסומא, וחולק עליו, וראה בנידון לעיל הע' 147); פר"ח או"ח סוסי' תעג; שו"ע הרב או"ח תעג נב; מלוא הרועים, שם. וראה בשו"ת תורת חסד חאו"ח סי' ח, שבהגדה של פסח יודה גם מי שסבור שבדרך כלל סומא פטור ממצוות, מטעם שכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, וסיפור יציאת מצרים תלוי באכילת מצה. אך קשה לשיטתו, שהרי רבנו ירוחם הוא הפוסק כר"י שסומא פטור

אחרים ידי חובת הדלקת נרות חנוכה²⁹⁰. אחת, שחיטתו כשרה לכתחילה, ואפילו למהדרין מן המהדרין²⁹⁸.

בענייני יורה דעה

מי שאיננו עיוור גמור, אלא שכהו עיניו — יש מי שכתב, שמותר לשחוט לכתחילה²⁹⁹, ויש שאסרו לכתחילה³⁰⁰.

נידה — עיוורת נידה יכולה לבדוק עצמה אם היא טהורה או טמאה, אלא שצריכה להראות לפיקחת³⁰¹.

אסור לאשת עיוור להחזיק בידו ולהוליכו בזמן שהיא נידה, ואפילו אם יש הפסק בגד ביניהם; אבל מותר לה בשעת הדחק להוליך את בעלה העיוור כשהם אוחזים בשני קצות מקל או חבל³⁰²; אכן אם היא רואה שבעלה העיוור עלול ליפול או להתנגש בקיר וכיו"ב, יכולה היא לגעת בכגדו ואפילו בגופו³⁰³, אך כל זה דווקא אם יוצא העיוור לדבר הכרחי, אבל אם יוצא רק לטיול שאינו הכרחי, ויש לחוש שאשתו נידה תצטרך לגעת בו —

שחיטה — עיוור לא ישחט לכתחילה, אבל אם שחט, שחיטתו כשרה²⁹¹; ואם אחרים רואים אותו — יש אומרים, שיכול לשחוט לכתחילה²⁹²; ויש אומרים, שגם במצב זה לא ישחוט לכתחילה²⁹³, ויש מי שכתב, שמימינו לא שמענו ולא ראינו שיניחו לסומא לשחוט²⁹⁴. יש מי שכתב, שצריך אחר לבדוק את הסימנים לאחר השחיטה, ואם העיוור בדק בעצמו במשמוש יד — כשר²⁹⁵. יש מי שכתב, שעיוור מלידה אפילו בדיעבד אסור לאכול משחיטתו²⁹⁶; ויש מי שכתבו, שאין הבדל בין עיוור מלידה לבין מי שהיה פיקח ונסתמא, ובכל מקרה שחיטתו כשרה בדיעבד²⁹⁷.

שוחט אינו פסול אלא אם הוא עיוור בשתי עיניו, אבל מי שהוא עיוור רק בעין

[295] שמ"ח שם. וראה בדרכ"ת שם סקצ"ח.
[296] ב"ח יו"ד סי' א, בשם או"ז. [297] דרכי משה, שם; פרמ"ג בשפ"ד שם סקל"ו. וראה בדרכ"ת שם סק"ר. [298] שו"ת בעי חיי חיו"ד סי' ג; פני מבין סנהדרין ח"א ד"ה ע"ב; שו"ת מנחת שי סי' קא. וראה בדרכ"ת יו"ד סי' א סקצ"ג ד. [299] ערך השולחן, ח"ב יו"ד סי' א. [300] תואר משה פי"ב אות ז; שולחן גבוה שם סקמ"ג. ולענין שחיטה בעזרת משקפים — ראה לעיל הע' 173-174. [301] נידה יג ב; רמב"ם איסורי ביאה ח טו; טוש"ע יו"ד קצו ז. וראה בנשמת אברהם חיו"ד סי' קצ סק"א, אם יכולה להראות לבעלה. [302] שו"ת פרי השדה ח"ג סי' קיט. וראה עוד בפרטי דינים של חולה הוא או חולה היא כשהאשה נידה בע' נדה וובה הע' 253 ואילך. [303] שערם המצויינים בהלכה

בנר חנוכה, ס"ג. [290] מור וקציעה או"ח סוסי' תרעה; שע"ת או"ח סי' תרעה סק"ג; מ"ב שם סק"ט; בן איש חי שנה א פר' וישב סקט"ו; ערוה"ש או"ח תרעה ה. וראה עוד בכף החיים שם סקכ"ג; שו"ת זרע יעקב אשכנזי סי' רסג; שו"ת פתחא זוטא סוסי' לט בהע'; שו"ת שואל ונשאל ח"ג סי' נד. וראה באריכות מאמרו של הרב א. ליכטנשטיין, הדרום, חוב' ג, ניסן תשמ"מ עמ' 184 ואילך. וראה עוד שו"ת השבי"ט ח"ז או"ח סי' עד. [291] חולין יג ב; רמב"ם שחיטה ד י; סמ"ג עשין סג; טוש"ע יו"ד א ט. וראה בנידון בשו"ת בשמים ראש סי' עג, בכסא דהרסנא שם; שו"ת מחזה אברהם ח"ב חאבהע"ז סי' נד אות ב. [292] פרמ"ג בשפ"ד שם סקל"ה. וראה בדרכ"ת שם סקצ"ו. [293] ש"ך שם סקל"ה; ערוה"ש יו"ד א מו. [294] ערוה"ש שם

אסור³⁰⁴. דינים אלו נכונים גם כאשר האשה הנידה היא העיוורת, ובעלה צריך להוליכה³⁰⁵.

חייבים לקום מפניו, ובוודאי שחייב בן לקום בפני אביו העיוור³¹⁰.

מילה — אב שהוא עיוור חייב למול את בנו ככל אדם³¹¹. וכן אם התינוק הוא עיוור, חייב האב למולו ככל תינוק³¹². אכן אם המוהל הוא עיוור, אסור לו למול, שמא יפגע באיבר של הנימול³¹³.

נדרים — הנודר הנאה "מרואי החמה", אסור גם באנשים עיוורים; הנודר הנאה "מן הרואים", מותר בעיוורים³⁰⁶.

פדיון הבן — אב עיוור חייב לפדות את בנו ככל אב³¹⁴.

כבוד אב ואם וזקן — יש אומרים, שעיוור חייב לקום רק מפני אביו, אמו ורבו, אבל לא בפני סתם זקן ותלמיד חכם³⁰⁷; ויש אומרים, שחייב העיוור לקום גם בפני סתם זקן ותלמיד חכם³⁰⁸.

כהן עיוור מותר לפדות את הבכור³¹⁵.

ואם הזקן הוא העיוור — יש מי שכתב, שאין חייבים לקום מפניו, כי אין הוא רואה ממילא שמכבדים אותו³⁰⁹; ויש מי שכתב, שאף אם הזקן הוא עיוור,

גיור — גוי שהוא עיוור, ובא להתגייר, מקבלים אותו לכל הדעות³¹⁶.

הפרשת חלה — עיוור יכול להפריש

המצוות, פטור התינוק העיוור ממילה, כי גם כשיגדיל יהיה פטור מהמצוות, אך בספר הברית סי' רס אות נט כתב, שלכל הדעות חייב האב למול את בנו הסומא, כמו שהוא חייב למול בן שוטה, ואין החיוב למול תלוי בחיוב הבן במצוות לכשיגדל. וראה הע' הגרש"ז אויערבאך בס' נשמת אברהם חיו"ד סי' רס סק"א. [313] ספר כללי המילה לר"ג הגור, בשם מדרש שכל טוב. ולענין מילה בעזרת משקפים — ראה לעיל הע' 173. [314] שו"ת דבר יהושע ח"ב סי' יא סק"א. [315] בה"ג, הל' בכורות, דק"ב ע"ב; סי' האשכול הל' פדיון הבן סי' מב; שו"ת מהרש"ם ח"א סי' ריד; ערוה"ש יו"ד שה יב. וראה בתו"ת ויקרא פכ"א אות מד; א. שטינברג, תחומין, ג, תשמ"ב, עמ' 186 ואילך (בעמ' 209). [316] תורת הגר לאאמור"ר אות לו; שו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' רלג. והיינו גם לשיטת הסוברים שסומא פטור מהמצוות, מכל מקום גם לדעה זו חייב על כל פנים בחלק מהמצוות, ובוודאי חייב באמונה בייחוד השם ובתורתו.

סי' קנג סק"ז. [304] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חיו"ד סי' קצה סק"א. [305] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בס' לב אברהם ח"ב פי"ז ס"ט. [306] נדרים ל ב; רמב"ם נדרים ט יט; טוש"ע יו"ד ריו לו. [307] נחלת צבי יו"ד סי' רמ (וראה פת"ש שם סק"ו); גליון מהרש"א יו"ד שם; פרח שושן יו"ד כלל ד סי' א. [308] שו"ת שער אפרים סי' עח; בן איש חי שנה ב תצא סט"ו; גשר החיים ח"א פכ"ט סק"ז בהערה; שו"ת יד אליהו (רגולר) פסקים סי' מב; שו"ת כסא שלמה חח"מ סי' י. [309] שו"ת הלכות קטנות ח"א סי' קנד. [310] שו"ת שער אפרים סי' עח; חי' רעק"א יו"ד סי' רמ; בן איש חי, שם; שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קמו. וראה בברכ"י יו"ד סי' רמד אות א באריכות. וראה עוד בשפת אמת יומא נג א ד"ה בגמ' אמרו; שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' מט אות א. [311] מנ"ח מ' ב. [312] זה פשוט על פי ההלכה שסומא חייב בכל המצוות. וראה בס' מלוא הרועים ע' סומא אות י, שלשיטת הפוטרים סומא מן

חלה, ואפילו לכתחילה³¹⁷.

יציאת הנשמה, אינו חייב לקרוע³²³, אבל אם מדובר באחד משבעה קרובים שחייב להתאבל עליהם, גם העיוור חייב לקרוע עליהם³²⁴.

בענייני אבן העזר

אישות — עיוור מותר באשתו, ואין חוששים למכשול למרות אי ראייתו אותה, בגלל טביעת עין של הקול³²⁵, שנותן דעתו להכירה בקולה³²⁶, ומותר לעיוור לסמוך על טביעת קול שיש לו באשתו אף בלילה הראשון³²⁷, וכן מותר גם עם הארץ עיוור באשתו על סמך טביעת קול שיש לו בה³²⁸.

בדין האיסור לאיש ללכת אחורי אשה³²⁹ — יש מי שכתב, שדין זה לא חל על עיוור³³⁰; ויש אומרים, שהדין חל גם ביחס לעיוור, ואם הוא יודע שאשה הולכת לפניו, אסור לו ללכת אחריה³³¹.

הפרשת תרומות ומעשרות — עיוור איננו כשר לכתחילה לתרום תרומות ומעשרות, שמא יפריש מן הרעה על הטובה, מכיוון שאינו רואה, אבל בדיעבד אם תרם, תרומתו תרומה³¹⁸. ובזמן הזה יכול עיוור לתרום אפילו לכתחילה, אבל לא יכול להפריש מעשר ראשון³¹⁹.

שכחה — עיוור שקצר או עימר את שדהו, ושכח קמה או עומר, יש בזה דין שכחה³²⁰.

בכור בהמה — בכור בהמה שנסמית עינו, הרי זה מום קבוע, ומותר בשחיטה ובאכילה על פי שלושה בני הכנסת³²¹, והיינו שאינו רואה בעינו, אף על פי שאין מום חיצוני ברור, כמו חטיטה בעין³²².

אבלות — עיוור העומד בשעת יציאת נשמה, אף שמרגיש בתכונה מסביב ברגע

טביעות קול — ראה אנציקלופדיה תלמודית, כרך יח, עמ' תקעו, הע' 4. [326] גיטין כג א; חולין צו א; רי"ף ורא"ש חולין שם. וראה באריכות בשו"ת דברי מנחם שם, בתו"ש מילואים לכרך כו, סי' ג אות יב ואילך, ובתו"ש תולדות פכ"ז אות פד. [327] שו"ת שבות יעקב ח"א סי' ק; שו"ת נודע בשערים מהדו"ק סי' יד אות ג. [328] רמב"ן ורשב"א, חולין צו א; ריטב"א ור"ן גיטין כז א. וראה מחלוקת קצוה"ח חו"מ סי' פא סק"ג והנתיבות שם סק"ז, אם טביעות קול מועילה רק לענייני איסורים, ולא מועילה לדיני נפשות ולדיני ממונות, או שהיא מועילה אף לדיני ממונות. וראה עוד באנציקלופדיה תלמודית, כרך יח, ע' טביעות קול, עמ' תקפ-תקפא. [329] ברכות סא א; רמב"ם איסורי ביאה כא כב; טושו"ע אבהע"ז כא א. [330] טהרת המים מערכת סמ"ך אות כ. [331] שד"ח פאת השדה,

[317] רמב"ם בכורים ה טו; טושו"ע יו"ד שכח ב. [318] משנה תרומות א ו; תוספתא תרומות ג א; רמב"ם תרומות ד ד. [319] טושו"ע יו"ד שלא לב; ש"ך שם סק"ב. [320] משנה פאה ו יא; רמב"ם מתנות עניים ה ח. [321] בכורות לו ב; רמב"ם בכורות ג ב; טושו"ע יו"ד שט ב. [322] שו"ת שואל ומשיב מהדו"ת ח"א סי' ג; שו"ת מהרש"ם ח"ו סי' פט. [323] צפיחית בדבש סי' סו, הובא בשד"ח מערכת אבלות כלל קעב. [324] הגר"י נויבירט, הובאו דבריו בנשמת אברהם חו"ד סי' שמ סק"א. [325] ראה בס' הכריתות ח"ה לשון לימודים ש"ג סי' ג, שמצינו לשון 'טביעת עין' על קול, לפי שהחושים משותפים, וכמו 'וכל העם ראים את הקולת' (שמות כ טו). וראה עוד בשו"ת דברי מנחם סי' יט אות יב, במשמעות הביטוי 'טביעת עין של קול'. אך יש מהראשונים שגורסים

בדין ייחוד כשבעלה בעיר והוא עיוור, או כשאשתו עמו והיא עיוורת – ראה ערך ייחוד.

טענת בתולים – בתולה שהיא עיוורת, יש לה טענת בתולים, בין טענת פתח פתוח, בין טענת דמים, וכתובתה מאתיים ככל בתולה³³⁸.

מום באשה ובאיש – כלה עיוורת נחשבת כמום שהחתן יכול לבטל בגללו את השידוכין³³², ויש מי שכתב, שגם קצרת ראיה ביותר נחשבת כמום לבטל השידוכין³³³.

אונס, פיתוי, ומוציא שם רע – המאנס או המפתה בתולה עיוורת, קונסים אותו משקל חמישים סלעים, ככל דין אונס ופיתוי של נערה בתולה³³⁹.

איש עיוור בשתי עיניו, שהאשה לא ידעה על כך לפני הנישואין, הרי אלו קידושי טעות, ואין האשה צריכה גט כלל³³⁴.

המוציא שם רע על אשתו עיוורת בתולה, חייב כלפיה ככל דיני מוציא שם רע על בתולתו³⁴⁰.

קידושין – עיוור כשר להיות שליח לקדש אשה³³⁵, אך על כל פנים צריך שיכיר את האשה בטביעות קול³³⁶; ויש מי שכתב, שדווקא אם גם המשלח הוא עיוור, מועילה שליחות העיוור לקדש את האשה, אבל אם המשלח פיקח, ספק אם תופסת שליחותו של העיוור³³⁷.

מינקת – אשה מינקת שנתגרשה, וכבר הניקה והתינוק מכיר אותה, כופים אותה להמשיך ולהניק את התינוק, ואפילו התינוק עיוור³⁴¹. הטעם: התינוק מכיר אותה בריחה ובטעמה, ויש סכנה בהפרשתו ממנה.

גיטין – איש שנתעוור לאחר

דבר יהושע ח"ב סי' י, במפתחות. [338] כתובות לו א, וירושלמי כתובות א ד, מחלוקת; רמב"ם אישות יא ד; טוש"ע אבהע"ז סז ו. וראה עוד אגודה כתובות פ"א סי' ח; מאירי כתובות י ב; רבנו ירוחם נכ"ג ח"ח; באר הגולה שם סק"י. [339] תוספתא כתובות ג ה. ויש להעיר, שבסוגיא בגמ' כתובות לה ב, וברמב"ם נערה בתולה א ט ואילך, ובאנציקלופדיה תלמודית ע' אונס (ב) אות ד, בה נימנו כל הנשים ביחס לחיוב או פטור מקנס, לא נמנית בתולה עיוורת לעניין קנס, ולכאורה על פי כל השיקולים שהכריעו לפטור איילונית מקנס (ראה רמב"ם נערה בתולה א ט, וראה ע' אילונית הע' 102 ואילך), היה מקום לחיוב סומא בקנס, כפשטות דברי התוספתא. [340] ספרי דברים כב יט. [341] כתובות ס א; רמב"ם אישות כא טז;

מערכת אל"ף כלל קמט, בשם השל"ה ואחרים. [332] ראה להלן לעניין כהנים, וה"ה לעניין מומי נשים. [333] שו"ת הרב"ז סי' ס אות י. וצ"ע בימינו שיכולה לתקן הראיה על ידי משקפים או עדשות מגע, אם גם נחשב כמום. [334] שו"ת אור זרוע סי' תרסא, בשם הרב שמחה (וכתב שם, שלרווחא דמילתא הצריך לתת גט בכפיח); שו"ת אבן שוהם סי' ס, בשם המהרש"ם; שו"ת בית אב שביעאי סי' כז. אך ראה מה שכתב בנידון בפירושא איברא סי' א. [335] תוספות חיים על גיטין כג א; דבר הלכה ע"א. [336] אמרות טהורות, הובא באוצה"פ סי' לה סקל"ד. [337] פרמ"ג או"ח פתיחה כוללת ח"ג סי' כט. וראה שם, שכתב כן אליבא דמ"ד שסומא פטור מן המצוות. וראה מה שכתבו בדעתו בשו"ת נטע שורק חאבהע"ז סי' נ; שו"ת

הנישואין, אין כופים אותו לגרש את אשתו, ואם אינה רוצה לדור עמו, תצא בלא כתובה³⁴². יש אומרים, שדין זה הוא דווקא אם נתעוור בעין אחת, אבל אם נתעוור בשתי עיניו, כופים אותו לגרש את אשתו³⁴³; ויש אומרים, שאין כופים עליו לגרשה, אפילו נתעוור בשתי עיניו³⁴⁴.

אומר בפני נכתב ובפני נחתם, ונותנו לאשה, אך על כל פנים צריך השליח העיוור להכיר את האשה בטביעת קול³⁴⁹. ואם יש עדים שהבעל מסר לעיוור זה את הגט לגירושין, הרי הוא כשר לשליחותו, וצריך למסור לה הגט בפני עדים אלו³⁵⁰.

יבום וחליצה — יבם שהוא עיוור,

רשאי לייבם³⁵¹, אך נחלקו הפוסקים ביחס לחליצה — יש אומרים, שהוא כשר לחלוץ לכתחילה³⁵²; ויש אומרים, שלא יחלוץ לכתחילה, כי היבם צריך לראות את הרוק³⁵³, והיינו דווקא בעיוור בשתי עיניו³⁵⁴. אם יש אחר שהוא פיקח, יחלוץ הוא ולא העיוור³⁵⁵. ואם אין אחר אלא העיוור — יש אומרים, שלכתחילה לא יחלוץ, שהרי אפשר בייבום³⁵⁶, ויש אומרים שבמקרה כזה מותר, כדי שלא תתעגן, והוא גם לדעת הסוברים שלכתחילה לא יחלוץ, כי אין לך דיעבד גדול מזה³⁵⁷.

דין דיין עיוור בחליצה — ראה להלן.

אשה שנתעוורה בשתי עיניה, ורוצה הבעל לגרשה, והיא איננה מסכימה — יש מי שכתב, שאין לכופה לקבל גט, ואין להתיר לבעל לזרוק לה גט בעל כורחה, ואין להתיר חרם דרבנו גרשום בהיתר מאה רבנים שישא הבעל אשה אחרת³⁴⁵; ויש מי שכתב, שניתן לכפות עליה גירושין על ידי היתר מאה רבנים³⁴⁶.

עיוור כשר מעיקר הדין להיות שליח להולכת הגט³⁴⁷, אלא שבחוץ לארץ, שצריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, אם לא רואה באותה שעה, פסול להיות שליח להולכת הגט³⁴⁸. ואם נכתב ונחתם בפניו כשהיה פיקח, ואחר כך נסתמא, הרי זה

ז יט. [348] טושו"ע אבהע"ז קמב יא. וראה עוד במ"מ שם; ב"ש שם סק"י"ח. [349] טושו"ע שם. וראה עוד באוצה"פ סי' לה סקל"ד. [350] טושו"ע אבהע"ז קמב יב. [351] טושו"ע אבהע"ז קעב טו. [352] רשב"ם, ריטב"א, נמוקי' — יבמות קו ב; מאירי שם, בשם התוס'. [353] רמב"ם יבום ד ח; ס' הפרנס סי' שעא (הובא בשו"ת מהר"ל סי' קפא); טושו"ע אבהע"ז קסט מח, ובנו"כ שם. וראה משך חכמה דברים כה ט. [354] רמ"א שם. [355] ראב"ד יבום ד ח; מאירי יבמות קג א. [356] מ"מ יבום ד ח, בדעת הרמב"ם; ב"ש אבהע"ז שם בדעה א בשו"ע. [357] ראב"ד יבום שם; רמ"א אבהע"ז קעב טו; שו"ע אבהע"ז קסט מח, בשם יש מי שאומר; שו"ת רעק"א מהדורת סי' מג.

טושו"ע אבהע"ז פב ה. [342] כתובות עז א, מחלוקת; רמב"ם אישות כה יא. [343] ב"י אבהע"ז סי' קנד, אליבא דרמב"ם, פסקי הרא"ש, וטור; רמ"א אבהע"ז קנד ד; שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ס, במעשה של תלמידי הר"י בלוניל. [344] שו"ת הרא"ש כלל מב סי' ב (על הסתירה ברא"ש בין פסקיו לתשובותיו — ראה בביאור הגר"א אבהע"ז סי' קנד סקט"ז; שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ט); אר"ז סי' תשס-תשסא; לבוש אבהע"ז שם; פת"ש שם סק"י"ד; ביאור הגר"א שם. [345] שו"ת שם אריה סי' קי. וראה באוצה"פ סי' א סקע"ג אות טו, בשם שו"ת נטעי נעמנים סי' לט. [346] שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ס. [347] גיטין כג א, מחלוקת (וראה במרחשת ח"ב סי' ו אות ח, במהות המחלוקת); רמב"ם גירושין

בענייני חושן משפט

המכשירים, ודינו דין³⁶³; ויש אומרים, שגם בדיעבד פסול, ואפילו היה פיקח בתחילת דין, ונסתמא קודם גמר דין — פסול³⁶⁴.

אמנם כבר פשט המנהג, שדיינים עיוורים דנים בדיני ממונות, ובעיקר דיינים שהתעוורו לעת זקנתם, אשר המשיכו לדון בדיני ממונות³⁶⁵.

דיין שכהו שתי עיניו פסול לדין, כמו מי שעיוור בשתי עיניו³⁶⁶. ומכל מקום ברור שאם על ידי תיקון משקפים ראייתו תקינה, יכול להיות דין בסנהדרין.

דיין — עיוור, אפילו באחת מעיניו, פסול להיות דין בסנהדרין הדין דיני נפשות³⁵⁸, וכן פסול הוא לדון דיני ממונות הזקוקים לדיין סמוך³⁵⁹.

בדין דין עיוור בדיני ממונות שלא צריכים דין סמוך, אם הוא עיוור רק בעין אחת, הרי הוא כשר³⁶⁰; ואם הוא עיוור בשתי עיניו — יש אומרים, שאף בזה הוא כשר³⁶¹; ויש אומרים, שבמצב זה הוא פסול³⁶². ובדיעבד אם דן דין עיוור בדיני ממונות — יש אומרים שאפשר לסמוך על

עוד בס' מצות ראה חו"מ סי' ז בטור; סיני, נה, תשכ"ד, עמ' קכו ואילך. [365] ראה קצוה"ח סי' ז סק"ב. ודוגמאות לכך — בפחד יצחק ע' סומא (א) כתב, שר' ששון ור' נחמיאט שניהם דיינים סומים בשתי עיניהם בוינציא, ואין פוצה פה; ובשו"ת לב שמח חו"מ סי' ב מובא, שהיה דין עיוור בקושטא, שבני העיר קבלוהו עליהם ואי אפשר לפסלו; ובשו"ת תורת חיים ח"ג סי' צג, האריך להתיר דין מובהק ומפורסם באיזמיר שבטורקיה שהתעוור, ומביא שם עוד סיפורים על דיינים שהתעוורו והמשיכו לדון. וראה בהערה קודמת בענין רב יוסף ורב ששת. נוהג זה מבוסס על הסכמת בעלי הדין לקבל עליהם דין פסול (וראה בענין זה באריכות באנציקלופדיה תלמודית כרך ג, ע' בית דין, עמ' קסח-ט). או מדין קים לי, שאם בחר הנתבע בדין עיוור יכול להכריח התובע לדון בפניו בטענת קים לי — כנסה"ג חו"מ סי' ז סק"ב; עטרת צבי שם סק"ב. [366] ירושלמי נדרים ט א. וראה במראה הפנים שם, שעמד על כך שהפוסקים השמיטו דין זה. אך ראה בברכ"י חו"מ סי' ז סק"ט, שדיין שכהו עיניו אך יכול לראות, יכול להיות דין, וצ"ע. ואולי הוא מדבר דווקא בדיני ממונות שלא צריכים סמוכים, והירושלמי מדבר בדיני נפשות, או בדיני ממונות שצריכים סמוכים.

[358] יבמות קא א; רמב"ם סנהדרין ב ט. [359] רמב"ם שם ד י. [360] סנהדרין לד ב, מחלוקת; רי"ף ורא"ש סנהדרין לד ב; רמב"ם סנהדרין ב ט; שם ד י; טושו"ע חו"מ ז ב. [361] תוס' נידה נ א ד"ה ור"מ; מרדכי סנהדרין פ"ד סי' תשיד; מאירי סנהדרין לד ב; רבנו ירוחם נתיב א ח"א. [362] רמב"ם, רא"ש, טושו"ע שם; נימוקי סנהדרין שם, בשם הרי"ף. וראה בטעמי שיטה זו — בעל המאור, רמב"ן במלחמות, ונימוקי — על הרי"ף שם; לבוש חו"מ שם; סמ"ע שם סק"ז; תומים שם סק"ב. ומה שרב יוסף ורב ששת היו דיינים למרות שהיו עיוורים — כתב בישועות ישראל, חו"מ סי' ז סק"ג להוכיח מכאן כשיטת הסוברים שאמנם סומא בשתי עיניו כשר בדיני ממונות. אך כבר הוכיחו שאין מכאן ראייה — אם משום שר"י ור"ש דנו רק בהלכה התיאורטית, אבל למעשה פסקו התלמידים, או משום חשיבותם קבלום המתדיינים עליהם, ויכולים בעלי הדינים לקבל על עצמם דין פסול — ראה שערי צדק, שער ז סי' יא, בשם רב נחשון גאון; מאירי סנהדרין שם. וראה עוד בענין ר"י ור"ש כדיינים — שו"ת תורת חיים ח"ג סי' צג; מאזנים למשפט סי' ז סק"ד; ברכ"י חו"מ סי' ז אות ז. [363] ב"ח חו"מ סי' ז; ש"ך שם סק"ב. [364] נתיבות סי' ז סק"ג; אורים שם סק"ו. וראה

עיוור פסול להיות דיין לחליצה³⁶⁷. יש אומרים, שפסול דיין לחליצה הוא דווקא בעיוור בשתי עיניו, אבל העיוור בעין אחת, כשר להיות דיין לחליצה³⁶⁸; ויש מי שכתבו, שגם עיוור בעין אחת, פסול כדיין בחליצה³⁶⁹. לשיטה זו — יש מי שכתבו, שהפסול הוא אפילו בדיעבד³⁷⁰, אבל אם נישאת כבר, או שהלך היבם למרחקים, כדאים הם המכשירים לסמוך עליהם בשעת הדחק³⁷¹; ויש מי שכתבו, שהפסול בעיוור בעין אחת הוא רק לכתחילה³⁷². ואם כהו עיניו — יש מי שכתבו, שדינו כסומא בעין אחת, ולא יהא דיין לחליצה³⁷³; ויש מי שכתבו, שכבר נתפשט הדבר להיתר³⁷⁴.

מדרבנן, מכיוון שפסול הסומא להעיד הוא טכני-פיזי בלבד³⁷⁶.

יש מי שכתבו, שאף מי שרואה מעט, אבל אינו יכול להבחין בין איש לאיש כשהוא מסתכל בהם, פסול לעדות מן התורה³⁷⁷.

אם היה תחילתו או סופו בפסלות, כגון שהיה פיקח בתחילת העדות ונסתמא, או שהיה עיוור בתחילת העדות ונתפתח, עדותו פסולה מן התורה, ואפילו יכול לכווין ולדייק בעדותו בעת שהוא עיוור; אבל אם היה תחילתו וסופו בכשרות, כגון שהיה עיוור ונסתמא וחזר ונתפתח, עדותו כשרה³⁷⁸.

עדות — עיוור פסול להיות עד³⁷⁵. יש אומרים, שפסול העיוור להעיד הוא מן התורה, והוא פסול אף על פי שהוא מכיר את הקול ויודע את האנשים, מכיוון שפסול הסומא לעדות הוא פסול בגופו; ויש אומרים, שפסול העיוור להעיד הוא

יש מי שכתבו, שאם העדות היא בדבר שאנו צריכים בו רק הודעה על מה שהיה, כגון שבפניו הלווה פלוני לפלוני, או שחבל בו, ואחר כך נסתמא, אף על פי שבסוף לא נתפתח, עדותו כשרה³⁷⁹; ויש

[367] יבמות קא א. [368] ר"ת בתוס' יבמות קא ב ד"ה ש"מ; מאירי יבמות שם; ריטב"א יבמות שם; או"ז ח"א סי' תרסד; יש"ש יבמות פי"ב סי' א (וכתב שם, שכן נראה דעת הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש). וטעמם — פסול דיין עיוור לחליצה הוא מפני שצריך הדיין לראות את הרוק, כמבואר ביבמות קו ב, או שגזירת הכתוב היא דווקא בעיוורון בשתי עינים, ולכן עיוור בעין אחת — כשר. וראה עוד ברכ"י חו"מ סי' ה אות יג; שו"ת אבני נזר חאבהע"ז סי' רכ. [369] ראבי"ה ח"ד סי' תתצד; יש"ש יבמות פי"ב סי' א; סדר חליצה בקצרה, ס"א. הטעם — פסול עיוור לחליצה הוא גזירת הכתוב מהפסוק 'לעיני', וכל עיוורון פוסל. [370] יש"ש שם; שו"ת נובי"ת חאבהע"ז סי' קנא. [371] יש"ש שם. [372] קרבן נתנאל, יבמות רפי"ב. [373] שו"ת נאמן שמואל סי' עד. [374] שו"ת דבר שמואל

סי' קי. ולענין דיין לחליצה עם משקפים — ראה לעיל הע' 175-174. [375] תוספתא שבועות ג ח; רמב"ם עדות ט יב. וראה בכס"מ שם, שהשאייר בצ"ע את מקורו של הרמב"ם, אך ברור שמקורו הוא התוספתא הנ"ל, אשר הובאה גם ידי ראשונים אחרים — ראה רש"י ערכין יז סוע"ב ד"ה סומא; רש"י נידה כט ב ד"ה לאתויי; רא"ש ב"ב פ"ח סי' כד; יד רמב"ב קכח א. וראה עוד בתו"ת ויקרא פ"ה אות יח. [376] בשיטות הפוסקים בנידון ראה רמב"ם שם; ר"ן גיטין כג א; באריכות בקצוה"ח סי' רנט סק"ב; ישועות ישראל חו"מ סי' ז; תו"ש מילואים לכו"כ, סי' ג, ושו"ת דברי מנחם סי' יט. [377] שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' ו. [378] ב"ב קכח א; רמב"ם עדות יב ב; טוש"ע חו"מ לה יג. וראה עוד בקצוה"ח שם; תו"ש ויקרא פ"ה אות לו. [379] מאירי ב"ב קכח א.

מי שחילקו בין עדות ממון לבין עדות קרקע³⁸⁰.

שאינו נאמן, ואינו נוטל הנזק עד שיעברו ימים רבים, ויהיה מוחזק שאבד מאור עיניו³⁸⁸; ויש אומרים, שאם אינו יכול להערים כל ימיו, נאמן מיד³⁸⁹.

עיוור באחד מעיניו, כשר אף לכתחילה להיות עד³⁸¹.

בדין השתלת קרנית לעיוור — ראה ערך השתלת אברים.

מקח וממכר — העיוור הוא כבריא לכל דבריו במקחו, בממכרו ובמתנותיו³⁸².

בעניינים עתידיים

עבודת כהן במקדש — כהן עיוור, בין בשתי עיניו, ובין באחת מעיניו, וכן כהן שכהה מאור עיניו, פסול מלעבוד במקדש, ואפילו אם אין רואים כל שינוי במבנה העינים³⁹⁰.

בדיני בור — אם נפל אדם לבור ומת, ואפילו הוא עיוור, בעל הבור פטור³⁸³. והטעם: או מפני שהוא גזירת הכתוב לפטור כל אדם, או מפני שהעיוור נחשב כבור-דעת, והיה לו להיזהר בהילוכו, ולכן דינו כמו הפיקח; ואם נפל לבור וניזוק ולא מת, חייב בעל הבור בתשלומי נזק³⁸⁴. ובבהמה שנפלה לבור ומתה או ניזוקה, אם היא עיוורת, בעל הבור חייב³⁸⁵.

ראיית נגעים — כהן עיוור באחת מעיניו, וכהן שכהה מאור עיניו, פסולים לראות נגעים³⁹¹. יש אומרים, שדווקא אם כהן שתי עיניו, או שנתעוור לגמרי בעין אחת, פסול לראית נגעים, אבל אם כהתה רק עין אחת — כשר³⁹², ויש מי שחולק³⁹³. יש אומרים, שאם חכם פיקח שאינו כהן ראה את הנגע, יכול כהן עיוור לומר טמא או טהור³⁹⁴.

בדיני המבייש — עיוור שבייש אחרים, חייב ככל אדם³⁸⁶; וכן מי שמבייש את העיוור — חייב, כי הוא מרגיש בדבר ונפגע ככל אדם³⁸⁷.

בדיני חובל — מי שנחבל בעינו, ואמר שנסמית עינו והוא עיוור — יש אומרים,

ב ח; טושו"ע חו"מ תכ לג. [389] יש"ש ב"ק פ"ח סי' יב. [390] בכורות מד א; רמב"ם ביאת מקדש ז ה. וראה בכנה"ג הגה"ט אבהע"ז סי' לט אות ט, בשם מהר"ם מטראני, שעיוורון בכהנים נחשב כמום. [391] משנה נגעים ב ג; רמב"ם טומאת צרעת ט ה. וראה גם במו"ק ח א; סנהדרין לד ב. [392] תויו"ט ותפא"י, נגעים שם. [393] תוספות אנשי השם, נגעים שם. [394] מאירי סנהדרין לד ב (וראה שם, שהביא מחלוקת בנידון, אך הכריע מתו"כ כדעה זו, אך המגיה הרב א. סופר כתב, שלא נמצא כן בתו"כ שבידינו); מנ"ח מ' קסט סקי"ג (וכתב כן מדעתו,

[380] ראה שו"ת דברי מנחם סי' יט. [381] ערוה"ש חו"מ לה א. [382] רמב"ם זכיה ומתנה ח א (וראה בכס"מ שם, שזה פשוט, אין צריך ביאור); טושו"ע חו"מ רנ ה. [383] ב"ק נב א; רמב"ם נזקי ממון יב טז; טושו"ע חו"מ תי כ. [384] סמ"ע סי' תי סקל"ב. [385] ב"ק, רמב"ם וטושו"ע שם. [386] ב"ק פו ב, מחלוקת; רא"ש שם. הטעם — הלכה כחכמים, שעיוור חייב בכל המצוות והאיסורים כמו פיקח — ראה לעיל הע' 146. [387] ב"ק שם. וראה תוס' שם ד"ה סומא, שדין זה הוא לדברי הכל, ואפילו אליבא דרבי יהודה. [388] רמב"ם חובל ומזיק

סמיכה על ראש הקרבן — עיוור איננו סומך על ראש קרבנו³⁹⁵, והוא מגזירת הכתוב. והיינו דווקא עיוור בשתי עיניו, אבל עיוור בעין אחת — סומך³⁹⁶.

מצוות ראיה, חגיגה, הקהל — עיוור אפילו באחת מעיניו, פטור ממצות ראיה³⁹⁷, ומקרבן חגיגה³⁹⁸, וממצות הקהל³⁹⁹. יש הסבורים שדווקא עיוור בשתי עיניו פטור מחגיגה, אבל עיוור בעין אחת אמנם פטור מראיה, אך חייב בחגיגה⁴⁰⁰. קטן עיוור, אביו פטור מלחנכו במצוות ראיה⁴⁰¹, ויש מי שהסתפקו לעניין הבאתו להקהל⁴⁰². ומי שכהו עיניו, חייב במצוות ראיה⁴⁰³.

סוטה — אין האשה ראויה לשתות מים המאררים כשהיא סוטה אם הבעל עיוור, או האשה עיוורת, אף על פי שהבעל והאשה רוצים בכך, אלא יוצאת בלא כתובה משיבואו עידי סתירה אחר עידי קינוי, ותיאסר על בעלה לעולם⁴⁰⁴. יש שדנו בשאלה, אם דין זה הוא בעיוורים בשתי עינים דווקא, או גם בעיוורים בעין אחת⁴⁰⁵.

בן סורר ומורה — אינו נעשה בן סורר ומורה אם אביו או אמו הם עיוורים⁴⁰⁶. והוא גזירת הכתוב ממה שנאמר 'זה'⁴⁰⁷, ומצינו בהרבה מקומות שהמילה 'זה' מראה באצבע⁴⁰⁸. ויתכן הטעם לגזירת הכתוב, שאם ההורים הם בעלי מומים, אין הם יכולים לחנך את ילדיהם כראוי, ולכן אין להעניש את הבנים בחומרת העונש של בן סורר ומורה⁴⁰⁹.

טומאה — ספק טומאה של עיוור ברשות היחיד טמא, ככל אדם שיש בו דעת לישאל, כי העיוור נחשב כבר-דעת⁴¹⁰.

מולך — המעביר את בנו העיוור למולך, פטור⁴¹¹.

מלקות — עיוור שעבר על לאו שחייבים עליו מלקות, לוקה⁴¹².

הורג בשגגה — עיוור שהרג בשוגג, אינו גולה לעיר מקלט⁴¹³.

מיתת בית דין — עיוור שעבר במזיד

ולא ראה המאירי הנ"ל). ולעניין כהן המרכיב משקפים — ראה לעיל הע' 176. [395] מנחות צג א; רמב"ם מעשה הקרבנות ג ח. [396] מנ"ח מ' קטו. [397] חגיגה ב א; רמב"ם חגיגה ב א. וראה מנ"ח מ' כ; תו"ש שמות פכ"ג אות' רכה-רכו. [398] ראה מאירי חגיגה ב א; רמב"ם שם ב ד. [399] שכל הפטור מראיה פטור מהקהל, פרט ליוצאים מן הכלל שנמנו ברמב"ם חגיגה ג ב, וסומא לא נמנה שם. [400] ראה באנציקלופדיה תלמודית, כרך יב, ע' חגיגה, עמ' תקצט. [401] חגיגה ו א. [402] מנ"ח מ' תקיב; שפת אמת חגיגה ג א. [403] שו"ת חת"ס חאבדה ע"ז ח"ב סי' צב. [404] סוטה כז

א; ירושלמי סוטה ב ה; רמב"ם סוטה ב ב. [405] אור שמח על הרמב"ם שם; מנ"ח מ' ססה; תו"ת במדבר פ"ה אות נה. [406] סנהדרין עא א; רמב"ם ממרים ז י. [407] רש"י שם. [408] ראה תו"ת בראשית פ"ג אות טו. [409] וראה במשך חכמה שמות יג ח. [410] תוספתא טהרות ג ו; רמב"ם שאר אבות הטומאה טו ג. וראה ר"ש והגרי"א על משנה טהרות ג ו. [411] סנהדרין סד ב, בעיה שלא נפשטה; רמב"ם ע"ז ו ה, לקולא מדין ספק נפשות להקל. [412] ב"ק פו ב, מחלוקת; תוס' ב"ק שם ד"ה חייבי; מאירי שם; יש"ש ב"ק פ"ח סי' כ. [413] מכות ט ב, ב"ק פו א, מחלוקת;

או מאדם – העלם עינים⁹; הצגת דברים לא נכונים, או לא מציאותיים – אחיזת עיני¹⁰; מושגים מושאלים ביחס לתכונות מוגדרות, כגון – עיניו בראשו, היינו רואה ומביין¹¹; גבה עינים, או עינים רמות, היינו גאוותן¹²; כליון עינים, היינו קוצר רוח וציפיה ממושכת¹³; מחמד עינים, היינו דבר אהוב ורצוי¹⁴; שח עינים, היינו צנוע ועניו¹⁵; ועוד צירופים רבים אחרים.

לעין כמה מושגים מושאלים¹⁶: מעין¹⁷, השגחה ופיקוח על הזולת¹⁸, הדרכה והנהגה¹⁹, חור בכלי הדומה לעין, שדרכו ניתן להסתכל לתוך הכלי²⁰, טבעת מבד שכורכים בה את צוואר הבהמה, לצורך הגנה מפני העול, וצורתה כעין²¹, השגה והבנה שכלית²², עיון, במובן של הסתכלות לזמן ממושך כדי להבין את העניין.

הענף ברפואה העוסק בחקר העין ובטיפול במחלות העין הוא אופטלמולוגיה²³.

ובהתראה על איסור שיש בו חיוב מיתת בית דין, חייב במיתת בית דין⁴¹⁴.

עֵינַי

א. הגדרת המושג

העין היא איבר הראיה באדם ובבעלי חיים, והיא נקראת כך על שם נביעת מעין הדמעות¹.

למושג עין הרבה שימושים מושאלים, ובעיקר הרבה צירופי-לשון בעלי משמעויות שונות. להלן מספר דוגמאות: מראה כללי – עין הארץ²; דבר גלוי ופומבי – לעין השמש³; הסתכלות חיובית או שלילית על דבר מסויים – עין טובה⁴, עין יפה⁵, או עין רעה⁶; סיוע והדרכה – היה לעינים⁷; לעשות הטוב או הישר למישהו – ויעש אסא הטוב והישר בעיני ה' אלקיו⁸; התעלמות מדבר

[9] ישעיה א טו. [10] סנהדרין סו ב. [11] קהלת ב יד. [12] תהלים יח כח, ושם קא ה; משלי ו יז. [13] במדבר יא ו; דברים כח סה; תהלים קכג ב. [14] מל"ב כ ו; יחזקאל כד טו. [15] איוב כב כט. [16] ראה מו"נ א מד. [17] על העין בדרך שור – בראשית טז ז; וירץ לבן וגו' החוצה אל העין – בראשית כד כט; למלאות מים מן העין – משנה כתובות א י ועוד. וראה לעיל הע' ו. [18] ירמיה לט יב. וראה במו"נ שם, שבמובן מושאל זה משמש המושג עין ביחס לקב"ה, כגון דברים יא יב; מל"א ט ג. [19] ויקרא ד יג. וראה תו"ש שם אות צו, שמנהיגי העם מוליכים אותו כמו שהאדם הולך אחר ראיית עיניו. [20] עין של תנור, עין של כירה – משנה כלים ח ז. [21] משנה כלים כא ב. [22] ראה מו"נ א ד; ושם א מד. [23] ophthalmology. מילה מורכבת

רמב"ם רוצח ו ד (וראה שם, שכתב נימוק אחר מזה שמובא בגמרא); מאירי מכות שם. [414] תוס' ב"ק פו ב ד"ה חייבי; מאירי ב"ק שם; יש"ש ב"ק פ"ח סי כ. וראה באנציקלופדיה תלמודית, כרך יד, ע' חיבי מיתות בית דין, עמ' תרה, הע' 82.

[1] ראה מדרש שכל טוב, בראשית טז ז (הובא בתו"ש שם אות לח) – עינו של אדם דומה למעין, כשם שהמעין נובע מים ואינו פוסק, כך העין נובע מים ואינו פוסק וכו', ולכך העין קרוי עין, כי מה המעין כיוון שפסקו מימיו אין בו הנאה, כך העין כיוון שפסקו מימיו אין בו הנאה. [2] שמות י ה. וראה גם ויקרא יג נה – לא הפך הנגע את עינו. [3] שמו"ב יב יא. [4] אבות ב ט. [5] תרומות ד ג. [6] אבות ב ט; שם ב יא; ברכות כ א. [7] במדבר י לא. [8] דבהי"ב יד א.